

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tamara Pevec

Vloga nacionalne države v kozmopolitski demokraciji

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tamara Pevec

Mentor: red. prof. dr. Jernej Pikalo
Somentor: izr. prof. dr. Žiga Vodovnik

Vloga nacionalne države v kozmopolitski demokraciji

Magistrsko delo

Ljubljana, 2016

Vloga nacionalne države v kozmopolitski demokraciji

V sodobnih mednarodnih odnosih je čedalje več povezovanja med različnimi institucijami na različnih ravneh, pri čemer se ne povezujejo samo nacionalne države med sabo, pač pa sodelujejo z različnimi institucijami, NVO-ji in drugimi. Razprava o kozmopolitski demokraciji je še kako na mestu, eno izmed pomembnih vprašanj znotraj tega diskurza pa je vloga nacionalne države znotraj kozmopolitske demokracije. Prav s tem vprašanjem se ukvarjamo v pričujočem delu, ki zagovarja tezo, da je nacionalna država (pred)pogoj za kozmopolitsko demokracijo. V magistrskem delu najprej orišemo polje diskurza, tezo, iz katere izhajamo, in metodologijo, nato pa v jedru dokazujemo pravilnost svoje teze. Pri tem analiziramo različne veje kozmopolitske demokracije (moralni, kulturni, pravni, politični in državljanski kozmopolitizem) in znotraj njih različne avtorje. Ugotovljamo, da ne samo, da se kozmopolitska demokracija in nacionalna država ne izključujeta, še več, prav slednja lahko pomaga pri uresničevanju in doseganju zahtev in idealov prve. Torej zaključujemo, da sta nacionalna država in kozmopolitska demokracija kompatibilni, hkrati pa potrjujemo svojo tezo, saj je vloga nacionalne države ob upoštevanju empiričnih dejstev izredno pomembna.

Ključne besede: kozmopolitska demokracija, nacionalna država, kozmopolitizem, demokracija.

The Role of the Nation State in the Cosmopolitan Democracy

There is more and more integration on different levels of modern international relations, not only between nation states themselves but also with various institutions, NGO's and others. The debate on cosmopolitan democracy is very much in place and one of the important issues within this discourse is the role of the nation state within a cosmopolitan democracy. This is precisely the issue we are dealing with in this paper, which argues that the nation states are a (pre)condition of a cosmopolitan democracy. In our thesis we outline the field of the discourse and methodology and later on in the core we prove the correctness of our argument. In doing so, we analyze the different branches of cosmopolitan democracy (moral, cultural, legal, political and civic cosmopolitanism) and within those we analyze the theories of different authors. We observe that not only are the cosmopolitan democracy and the nation state not mutually exclusive, furthermore, the latter can help in the implementation and achievement of the ideals and requirements of the former. We conclude that the nation state and cosmopolitan democracy are compatible and we confirm our thesis since the role of the nation state is extremely important with regard to the empirical facts.

Key words: cosmopolitan democracy, nation state, cosmopolitanism, democracy.

KAZALO VSEBINE

1	UVOD	6
1.1	CILJI IN TEZA.....	8
1.2	METODOLOGIJA IN STRUKTURA.....	10
2	VLOGA NACIONALNE DRŽAVE ZNOTRAJ RAZLIČNIH VEJ KOZMOPOLITIZMA ...	12
3	MORALNI KOZMOPOLITIZEM	14
3.1	VPRAŠANJE GLOBALNE PRAVIČNOSTI.....	16
3.2	VESTFALSKI SISTEM SUVERENOSTI JE V NASPROTJU S KOZMOPOLITIZMOM	21
4	KULTURNI KOZMOPOLITIZEM	25
4.1	ČLOVEKOVE PRAVICE KOT DEL KULTURNE DIMENZIJE.....	26
4.2	(NE)HOMOGENOST KULTUR ZNOTRAJ KOZMOPOLITIZMA	28
5	PRAVNI KOZMOPOLITIZEM	32
5.1	UVEDBA KOZMOPOLITSKE TEORIJE V PRAKSO.....	34
6	POLITIČNI KOZMOPOLITIZEM	42
6.1	KOZMOPOLITIZEM KOT VEČNIVOJSKA DEMOKRACIJA.....	42
6.2	NADGRADNJA OBSTOJEČIH INSTITUCIJ.....	44
6.3	FEDERALNE OBLIKE KOZMOPOLITSKE DEMOKRACIJE.....	48
7	DRŽAVLJANSKI KOZMOPOLITIZEM	50
7.1	KOMPATIBILNOST NACIONALIZMA IN KOZMOPOLITIZMA.....	52
7.2	KOZMOPOLITSKO DRŽAVLJANSTVO NE NADOMEŠČA NACIONALNEGA DRŽAVLJANSTVA	53
7.3	OBLIKOVANJE KOZMOPOLITSKEGA DRŽAVLJANSTVA	56
8	SINTEZA	60
9	LITERATURA	65

SEZNAM UPORABLJENIH KRATIC

EU	Evropska unija
G7	pomeni Združene države Amerike, Kanada, Velika Britanija, Francija, Nemčija, Italija in Japonska
G8	pomeni G7 in zraven še Rusija
MDS	Mednarodni denarni sklad
MKS	Mednarodno kazensko sodišče
NVO	Nevladne organizacije
NATO	North Atlantic Treaty Organization – Organizacija severnoatlantskega sporazuma
OZN	Organizacija združenih narodov
STO	Svetovna trgovinska organizacija
ZDA	Združene države Amerike
ZN	Združeni narodi

1 Uvod

»Spodbude prihajajo od zunaj, spoznanja od znotraj, a le ko oboje sovpadе, dobimo razvoj.«
(Seneka)

V svetu, kjer je izmenjava dobrin, trgovina in potovanje izven meja nacionalnih držav povsem samoumevno, poleg tega pa ga pestijo različne težave (okoljske, družbene in ekonomske) in globalizacija ni več vprašanje, pač pa vsakdanjik, tradicionalna oblika nacionalne države pogosto nima sredstev in moči za odgovore na vsa vprašanja ter težave. Vse več je povezovanj med državami, mednarodnih dogovorov, pogodb in pravil, temu primerno pa je čedalje več tudi predlogov in teorij, v katero smer naj bi se svet razvijal naprej, saj tudi mednarodne institucije, mednarodni dogovori, pogodbe in pravila velikokrat ne zmorejo reševati težav (v doglednem času).

Veliko teoretikov rešitev vidi v kozmopolitski demokraciji, pri tem pa se na teoretski ravni v kozmopolitskem diskurzu pojavlja nestrinjanje glede vloge nacionalne države v kozmopolitski realnosti in prav to je problem, ki ga bomo obravnavali v pričujočem magistrskem delu. Kot bomo pojasnili v nadaljevanju, se namreč nekateri teoretiki in raziskovalci ne strinjajo, kje, če sploh, je mesto nacionalne države v kozmopolitski misli.

Kozmopolitizem ni nov pojav. Po Heldovi razdelitvi (2010, 229) obstajata dve tradiciji kozmopolitizma: »Prvo so zasnovali Stoiki, ki so bili prvi, ki so se eksplicitno dojemali kot kozmopoliti in so prvi želeli nadomestiti osnovno vlogo polisa v antični politični misli z idejo kozmosa, v katerem bi človeštvo lahko živel skupaj v harmoniji«. Held (*ibid.*, 229) pravi, da je bil drugi koncept kozmopolitizma predstavljen v 18. stoletju, »ko je postal termin *Weltbürger* (svetovni državljani) eden izmed ključnih terminov razsvetljenstva. /.../ Kant je povezal idejo kozmopolitizma z inovativnim konceptom 'javna raba razuma' in raziskoval načine, na katere lahko ta koncept razuma ustvari kritično točko, s katere bi lahko preučevali družbo«.

Za razliko od tradicionalnih paradig mednarodnih odnosov, ki se »običajno osredotočajo na države, maksimizacijo državnih interesov, nacionalnost ali varovanje ravnovesja moči med državami«, kozmopolitizem kot politična teorija temelji na ideji, da obstaja »pojem skupnega človeštva, ki se etično prevaja v idejo deljenih ali skupnih moralnih dolžnosti do drugih (Brown in Held 2010, 1). S te osnovne etične orientacije kozmopolitizem kot politična teorija na splošno predpostavlja tri ustrezne moralne in normativne obveze« (Lu v Brown in Held 2010, 1):

- 1) Kozmopoliti verjamejo, da so posamezniki prva enota moralne skrbi – to niso države ali druge institucionalne ureditve.
- 2) Skrb za posameznike mora biti uporabljena enakomerno, saj so ljudje enakopravni.
- 3) Kot izhaja iz etimologije korena besede kozmopolitizem, je le-ta univerzalen v svojem dosegu in času – vse ljudi obravnava kot enakopravne, ne glede na to, kje ali kdaj so.

Znotraj kozmopolitizma se je razvilo več teorij, v pričujočem delu pa bomo izhajali iz delitve Browna in Helda (2010, 9–12) ki razlikujeta pet glavnih vej kozmopolitizma: moralni¹, kulturni, pravni, politični in državljanski kozmopolitizem.

Najstarejša veja kozmopolitizma je *moralni*, s katerim so se ukvarjali filozofi že v času antike, prav tako so v obdobju razsvetljenstva avtorji (Grotius, Locke, Voltaire, Diderot, Kant, Paine in Jefferson) skušali razmejiti, kateri so pogoji za globalno pravičnost, in s tega etičnega stališča skušali kritizirati tako politične prakse kot moralne nepravilnosti. Sodobni kozmopoliti raziskujejo, kateri so pogoji za globalno pravičnost, katere »moralne, politične in ekonomske odgovornosti so dolgovane vsakemu članu človeške rase«, kar pa se kaže tudi v različnih oblikah sodobne kozmopolitske misli (*ibid.*, 10).

Kulturni kozmopolitizem danes primarno raziskuje, kako bi lahko bili sposobni gojiti »občutek globalne pravičnosti v kulturno pluralističnem svetu. V svoji najbolj osnovni obliki kulturni kozmopolitizem zagovarja moralne dolžnosti in obveznosti, ki

¹ Avtorja to poimenujeta globalna pravičnost (ang. *global justice*).

nadomeščajo ali prestopajo lokalne obveznosti, osnovane izključno na vidikih etničnosti, kulture in nacionalnosti« (*ibid.*, 10).

Brown in Held pojasnjujeta, da *pravni kozmopolitizem* preučuje, »kako bi morali biti oz. bi lahko bili mednarodni zakoni sestavljeni iz in omejeni z moralnimi in normativnimi načeli globalne pravičnosti in s splošnejšimi kozmopolitskimi načeli« (*ibid.*, 11). Večina pravnih kozmopolitov sicer priznava, da so države pomembne institucije za podporo človekovih pravic, kljub temu pa večina zavrača »sistem prava, temelječega ekskluzivno na vestfalskem državocentričnem modelu, ki podeljuje nadvlado pravnih organov državni suverenosti« (*ibid.*, 11). Namesto tega predlagajo vzpostavitev dodatega nivoja kozmopolitskega prava, ki bi deloval kot dopolnilo mednarodnemu pravu, z namenom zagotavljanja normativnih in legalnih pravil kozmopolitske moralne teorije tako za države kot za posameznike.

Politični kozmopolitizem je sicer tesno povezan s pravnim, s to razliko, da je poudarek političnega kozmopolitizma na globalnem vladovanju (ang. *global governance*) in na reformi mednarodnih političnih institucij, da bodo v skladu s kozmopolitskimi ideali. Brown in Held (*ibid.*, 11–12) pojasnjujeta, da so se države sicer povezovale že v preteklosti in se seveda še danes, je pa pomembna razlika med tovrstnim povezovanjem in kozmopolitsko idejo v tem, da trenutno povezovanje izvira iz potreb držav, ko pride do nekega stanja ali situacije, in je torej »oblikovano preko kalkulacije politike moči«.

»Prekrivanja med *državljskim kozmopolitizmom* in političnim, pravnim ter kulturnim so tako močna, da jih je včasih skorajda težko ločiti med sabo«, kljub temu pa Brown in Held (*ibid.*, 12) izpostavita eno pomembno razliko, ki državljanski kozmopolitizem ločuje od ostalih vej: »Medtem ko se politični kozmopolitizem v splošnem ukvarja z raziskovanjem vprašanj, povezanih s konstrukcijo neke vrste nadsocijalnih političnih organizacij, pa državljanski kozmopolitizem daje poudarek na gradnjo občutka kozmopolitskega državljanstva«.

1.1 Cilji in teza

Različni avtorji imajo znotraj naštetih vej kozmopolitizma različne poglede na vlogo nacionalnih držav znotraj kozmopolitske demokracije. Nekateri vlogo nacionalne

države v kozmopolitizmu zavračajo (npr. Nagel (2005), Kymlicka (2010), Miller (2010) in drugi), po drugi strani pa čedalje več avtorjev raziskuje, kako bi kozmopolitizem lahko izgledal v praksi. Čedalje več avtorjev (npr. Brown (2011), Nussbaum (2008), Caney (2006), Ypi (2008), Beck (2006), Marchetti (2008), Archibugi (2008), Habermas (2001), Tan (2010) in drugi) zagovarja obstoj nacionalnih držav znotraj kozmopolitske demokracije in zato raziskujejo ter pojasnjujejo, kako lahko nacionalne države (p)ostanejo pomembni akterji v kozmopolitski realnosti, seveda ne nujno z enakimi pristožnostmi in funkcijami, kot jih imajo danes. Brown (2011, 56) opisuje, da institucionalni odmik od tradicionalnih nacionalnih držav teoretiki vidijo različno: nekateri, npr. Cabrera (2004), zagovarjajo institucionalno strukturo podobno svetovni državi; Archibugi (2008) predlaga formulacijo kozmo-demokratskega reda (ang. *cosmo-democratic order*); spet tretji predlagajo ustanovitev večnivojskega kozmopolitskega globalnega vladovanja (Caney (2005), Falk (1995), Fine (2007), Habermas (2008), Hayden (2005), Held (2007), Pogge (2002); Marchetti (2008) in Yunker (2007) pa zagovarjata federalno svetovno državo.

Brown (2011, 57–58) kritično opisuje stanje kozmopolitske teorije, saj se mnogi avtorji² z izogibanjem institucionalnemu diskurzu kozmopolitizma in s preučevanjem (izključno) moralnega kozmopolitizma izmikajo razpravi o pomembnih empiričnih vprašanjih ter tako ostajajo zgolj v teoretskih premisah. Daleč od tega, da bi bili teoretski diskurzi nepomembni, vendar pa Brown (*ibid.*) meni, da bi bilo potrebno kozmopolitski diskurz premakniti iz (predvsem) teoretskega v (bolj) empiričnega. V kolikor do tega premika ne bo prišlo, lahko kozmopolitski projekt ostane zgolj ena izmed utopičnih teorij brez »neposrednega praktičnega pomena ali relevance« (*ibid.*, 57). Ob tem sicer opaža, da mnogi avtorji (npr. Held (2010), Archibugi (2010), Habermas (2002) idr.) analizirajo obstoječ sistem in nasprotujejo sodobnemu konceptu suverenih nacionalnih držav, dajejo predloge za premike k različnim oblikam alternativnih globalnih institucij (katerih del bi lahko bile tudi nacionalne države) in naslavlja moralne in normativne zahteve glede globalnega sobivanja. Hkrati tudi predlagajo »podrobne supra-nacionalne institucionalne dizajne«, vendar pa Brown pogoša celostne diskusije o tem, kako bi »odgovorna kozmopolitska država dejansko

² Med njimi Brown (2011) posebej izpostavi naslednje: Van Hooft (2009), Yunker (2007) in Marchetti (2008).

izgledala«, in predloge za »neposredne ali vmesne ideje, ki bi lahko pomaknili kozmopolitsko teorijo h kozmopolitski praksi« (*ibid.*, 57).

Cilj našega magistrskega dela je analizirati in ovrednotiti različne teorije in izbrane avtorje ter razjasniti, kakšen odnos imajo do nacionalne države znotraj kozmopolitske demokracije, in skušati na tem področju, v mejah obsega bolonjskega magistrskega dela in resursov, ki jih imamo na voljo, ustvariti teoretski prispevek pri vprašanju vloge nacionalne države v kozmopolitski realnosti.

Izhajali bomo iz sledeče teze:

Nacionalna država je (pred)pogoj za kozmopolitsko demokracijo.

Za naše raziskovanje so Brownove (*ibid.*) opazke glede pomanjkanja institucionalnega diskurza izredno pomembne, saj smo tudi sami opazili, da je na tem področju veliko teoretskih idej in veliko manj konkretnih predlogov, kako bi teorijo lahko prenesli v prakso. Za pričujoče magistrsko delo si zato postavljamo realne cilje; v kolikor bo mogoče, bomo poleg teoretskih idej predstavili tudi konkretne primere, kako bi določene ideje lahko prenesli v prakso, vendar to ni naš ulitmativni cilj. Predvsem želimo popisati, kako različni teoretiki vidijo nacionalno državo znotraj kozmopolitske teorije, zato se bomo tudi sami večino časa gibali v teoretskih premisah.

1.2 Metodologija in struktura

Magistrsko delo bo izključno teoretsko, torej bo predmet raziskovanja teorija sama, oz. točno določen teoretski problem – vloga nacionalne države znotraj različnih kozmopolitskih teorij. V magistrskem delu bomo kritično primerjali različne teoretske modele kozmopolitizma in ugotavljali, kakšno je njihovo stališče do nacionalne države znotraj ideje kozmopolitizma.

Pri raziskovanju in pisanju magistrskega dela bomo izhajali iz interpretativistične tradicije, katere osnovno izhodišče je, da je svet »družbeno ali diskurzivno konstruiran« (Furlong in Marsh 2002, 26–27). Ontološko gledano bo naša tradicija torej antifundacionalistična, saj menimo, da »družbeni fenomeni ne obstajajo neodvisno od naše interpretacije le-teh«, še več, interpretacije družbenih fenomenov so v politologiji

ključne (*ibid.*, 27). Interpretativisti trdijo, da objektivna resnica ne obstaja, saj je svet »družbeno konstruiran in da je vloga družbenih 'znanstvenikov' preučevanje teh družbenih konstrukcij«, za to pa je potrebna uporaba kvalitativnih namesto kvantitativnih metod (*ibid.*, 27).

Pri našem raziskovanju bo interpretativistična tradicija ključna tudi zato, ker že samo kozmopolitsko teorijo različni avtorji *interpretirajo* na različne načine, znotraj posameznih vej kozmopolitske misli pa ponovno različni teoretiki stališča, mnenja in predloge *interpretirajo* in *razumejo* različno. Nenazadnje je pa tudi naš prispevek *interpretacija* različnih teorij in predlogov.

Bevir in Rhodes (2002, 131) pravita, da »človeških zadev ne moremo pravilno razumeti, če ne dojamemo relevantnih pomenov«, kar pa lahko dosežemo preko interpretativistične metode. Slednja raziskuje prepričanja, ideje in diskurze. Ob tem, da bomo izhajali iz interpretativistične tradicije, pa bo naša raziskovalna metoda prav analiza diskurza. »Diskurzivna teorija začenja s predpostavko, da so vsi objekti in dejanja pomembni in da je njihov pomen produkt zgodovinsko specifičnih sistemov pravik« (Howarth 2000, 8–9). Analizo diskurza zanima, kako družbene prakse gradijo in uporabljajo »diskurze, ki tvorijo družbeno realnost« (*ibid.*, 9).

Analiza diskurza je v našem primeru uporabna zato, ker »so diskurzi konkretni sistemi družbenih odnosov in praks, ki so sami po sebi politični, saj je njihova formacija delo radikalnih institucij, ki vključujejo konstrukcijo antagonizmov« in ustvarjanje političnih meja med »našimi« in »tujci« (*ibid.*, 9). Diskurzi konstruirajo odnose med različnimi družbenimi akterji, njihova konstrukcija pa je pogojena z izražanjem moči – diskurz torej konstruirajo tisti, ki imajo moč.

Analiza diskurza nam bo, v kombinaciji z interpretativno tradicijo, ponudila uvid v različne kozmopolitske teorije in hkrati tudi v družbeno realnost. Metodološka izbira za magistrsko delo pravzaprav ni bila težavna, že s samo *izbiro* polja raziskovanja in *določitvijo* naše teze smo se odločili za določen diskurz, ki smo ga interpretirali na določen način, zato je edina logična odločitev, da to nadaljujemo skozi celoten raziskovalni proces.

Delo je razdeljeno na osem poglavij. V uvodu pojasnjujemo, zakaj smo se odločili za

obravnavo izbrane tematike, orisujemo osnovne značilnosti kozmopolitizma ter njegovo razdelitev, iz katere bomo izhajali, hkrati pa v tem delu pojasnujemo cilje in tezo magistrskega dela ter uporabljeno metodologijo.

V glavnem delu, ki obsega poglavja od dve do vključno sedem, analiziramo, kako pet vej kozmopolitizma (kot že rečeno, pri delitvi izhajamo iz Browna in Helda (2010, 9–12)) obravnava vprašanje nacionalne države znotraj teorije, pri čemer se sklicujemo na pomembne avtorje s tega področja. Ponekod je sicer potrebno debato razširiti in na kratko pojasniti določene vidike kozmopolitizma, ki so z našo tezo povezani bolj posredno, saj jo lahko le tako bolje razumemo, pojasnimo in o njej razpravljamo.

V zadnjem, osmem, poglavju pa so strnjene ugotovitve, opisane pomanjkljivosti dela ter predlogi za prihodnje raziskave na tem področju.

2 Vloga nacionalne države znotraj različnih vej kozmopolitizma

Brown (2011, 55) predlaga, da bi kozmopoliti morali ponovno »pretehtati idejo *odgovornih kozmopolitskih držav*«, ki bi naj služila kot sredstvo za ustvarjanje

močnejših povezav med kozmopolitsko teorijo in sodobno mednarodno prakso. Pri tem bi seveda morali dobro »formulirati specifične normativne kriterije za določanje, kako bi odgovorna kozmopolitska država izgledala, kako te države umestiti v okvir moralnega kozmopolitizma in kako bi se lahko v to smer premaknili pod trenutnimi empiričnimi okoliščinami« (*ibid.*, 55). Takšen predlog namiguje, da kozmopolitizem in (nacionalna) država nista medsebojno izključujoča in hkrati predlaga možnost, da bi moralne aspiracije kozmopolitizma lahko bile kompatibilne z (nacionalno) državo, seveda ob primernem urejanju teh zadev.

Sodobna kozmopolitska teorija je odziv na obsežne globalne težave, ki presegajo meje nacionalnih držav: ekonomska nepravilnost, revščina, podhranjenost, zloraba človeških pravic, ekološka degradacija itn. (Eckersley 2007, 675). Mnogi avtorji (npr. Archibugi (2000), Held (2006a), Beck (2006), Delanty (2006) idr.) za te težave med drugim krivijo tudi globalne procese, s čimer se strinja tudi Eckersley (2007), ki pravi, da se je ravno zato mnogo kozmopolitov usmerilo v dokazovanje omejitev sistema suverenih držav in nacionalizma. To seveda ne pomeni, da so suverene države v kozmopolitski realnosti odveč, saj marsikateri avtor, kljub kritiki obstoječega sistema nacionalnih držav, slednje vidi kot integralni del institucij in procesov v kozmopolitskem svetu. Rdeča nit kozmopolitske ideje v pričujočem magistrskem delu je, da je obstoječ sistem nacionalnih držav preživet, ker znotraj globalne skupnosti in procesov globalizacije³ kot takšne niso zmožne podati zadovoljivih rešitev, so pa vsekakor zelo pomemben del kozmopolitskih institucij in procesov. Kot bomo pokazali v nadaljevanju, marsikatera teorija znotraj kozmopolitizma ne želi spodkopati nacionalnih držav, pač pa želi primerno regulirati svetovni politični, pravni, moralni in kulturni sistem – tako na nacionalni kot na mednarodni ravni.

³ Globalizacija je zelo povezana s teorijo kozmopolitske demokracije, nekateri avtorji (npr. Eckersley 2007, Delanty (2006) itn.) celo trdijo, da je prav globalizacija razlog za (ponovno) oživitev te ideje. V naši razpravi se z globalizacijo ne bomo posebej ukvarjali, se nam pa vseeno zdi pomembno pojasniti, iz katere definicije izhajamo, saj je slednjih kar nekaj: »Globalizacija je v neoliberalnem diskurzu predstavljena kot nepolitični proces. Kot taka naj ne bi imela nič skupnega s političnimi dejanji, bila naj bi pač naslednja stopnja v razvoju kapitalističnega sistema ali v še bolj liberalistično trdih verzijah zgodbe, proces, ki je nastal sam od sebe in se mu je treba prilagoditi« (Pikalo 2003, 194).

Eno izmed ključnih polj pri obravnavi nacionalne države znotraj kozmopolitske teorije je suverenost, pri čemer pa ne govorimo nujno samo o suverenosti držav, pač pa tudi o suverenosti drugih institucij in neizbežno tudi o njihovem prepletu. Held (2003, 521–522) pa govori tudi o kozmopolitski suverenosti, za katero pravi, da »je suverenost, ki ji je odstranjena ideja fiksnih meja in teritorijev, ki jih urejajo države same, ampak je namesto tega mišljena kot okvir političnih regulatornih odnosov in aktivnosti, oblikovana in tvorjena s strani poglavitnega kozmopolitskega legalnega okvira«. Held (*ibid.*) pravi, da v tem smislu nacionalne države izginjajo, kar pa ne pomeni, da so nacionalne države in njihove nacionalne demokratične politike odveč. V kozmopolitski demokraciji države preprosto niso več edini centri legitimne moči znotraj svojih meja. »Države morajo biti artikulirane z in preseljene znotraj poglavitnega kozmopolitskega okvira. Znotraj tega okvira bi zakoni in pravila nacionalnih držav postali eden izmed fokusov za legalni razvoj, politično refleksijo in mobilizacijo« (*ibid.*, 522). Held pravi, da kozmopolitski projekt v osnovi prinaša prenehanje dojetanja legitimne politične moči v smislu teritorialno zamejenih nacionalnih držav (*ibid.*). Trdi, da je treba ustanoviti zakone, ki so nad nacionalnimi državami, kar pa v osnovi že nastaja, saj so »politične avtoritete in oblike vladovanja razpršene 'spodaj', 'nad' in 'ob' nacionalni državi« (*ibid.*, 526). Kot bomo videli v nadaljevanju, je Held eden tistih avtorjev, ki, podobno kot Eckersley, dajejo nacionalni državi pomembno mesto znotraj kozmopolitske misli.

Mnogi avtorji (npr. Marchetti (2008) in Buchanan (2004)) rešitev za težave, s katerimi se danes sooča svet, vidi v bolj ali manj preprosti regulaciji obstoječih nacionalnih držav in meddržavnih institucij ter procesov, kozmopoliti pa temu nasprotujejo in, kot pravi Archibugi (2000, 143), spodbujajo globlje spremembe: »Potrebna je demokratizacija mednarodne skupnosti, proces povezovanja držav, ki imajo različne tradicije in so na različnih stopnjah razvoja. To je bilo opredeljeno kot kozmopolitski demokratični projekt«.

3 Moralni kozmopolitizem

Moralni kozmopolitizem je najstarejša oblika kozmopolitizma, s katero so se ukvarjali že antični filozofi. V pričujočem delu se ne bomo poglobljali v prve oblike kozmopolitske misli, pač pa se bomo osredotočili na sodobne. Brown in Held (2010, 2)

pojasnjujeta, da je pri moralnem kozmopolitizmu ključna globalna pravičnost, zaščita človekovih pravic in »reforma nepravičnih mednarodnih sistemov, tako da bodo v skladu s kozmopolitskimi moralnimi načeli«. V okviru moralnega kozmopolitizma lahko v najširšem možnem smislu torej govorimo o *enakosti* in *enakovrednosti* vseh svetovnih državljanov, *zaščiti človekovih pravic* in *globalni pravičnosti*, vse to pa je, čeprav se morda na prvi pogled ne zdi, zelo povezano tudi z vprašanjem obstoja nacionalnih držav znotraj kozmopolitske demokracije – če na primer govorimo o (re)distribuciji sredstev oz. dobrin, s katero se med drugim ukvarja moralni kozmopolitizem, slej kot prej naletimo na vprašanje nacionalnih meja, kar neizbežno pripelje do razprave o vlogi nacionalnih držav.

Barry (2010, 101) pravi, da je v jedru moralnega kozmopolitizma ideja, da so vsi ljudje v nekem osnovnem smislu enaki (ang. *equal*) in da morajo biti vse zahteve obravnavane enako(pravno). Po njegovem mnenju je najbolj očitni odgovor na to takšen, da je treba vse zahteve zreducirati na interese in konflikte interesov rešiti na način, da je najboljša rešitev tista, ki najbolj zadovolji največ interesov. Sam tu vidi dva ugovora. Prvič, vse zahteve ne morejo biti »izražene v isti valuti,« saj so zahteve v osnovi zelo heterogene, in drugič, »ta formula je indiferentna do vprašanj distribucije« (*ibid.*, 101). Kot pojasnjuje avtor, namreč nihče nima dobrega razloga za sprejemanje dejstva, da bi se njemu ali njej godilo slabo »samo zato, ker je to najbolj učinkovito sredstvo za čim večjo vsoto skupnega dobrega, kakorkoli je to definirano« (*ibid.*, 101). Odgovor na to dilemo lahko najdemo v Heldovi (2010, 233–234) teoriji, ki poudarja, da kozmopolitska filozofija »ne zanika realnosti in etične relevance življenja v svetu raznovrstnih vrednot in identitet«, in hkrati ne zahteva enotnih pogledov ali univerzalnih razumevanj različnih etičnih vprašanj (npr. splav, pravice živali, vloga prostovoljne evtanazije), pač pa je

restriktivna vaja, usmerjena v refleksijo moralnega statusa ljudi, stanje zastopstva in kolektivnega odločanja. Pomembno pa je poudariti, da je ta vaja ustvarjena na predpostavki, da so osnovna pravila za komunikacijo, dialog in sporazume glede konfliktov ne samo zaželeni, pač pa nujna ravno zato, ker so vsi ljudje enakovredni in bodo njihova različna moralno-politična vprašanja v konfliktu.

3.1 Vprašanje globalne pravičnosti

Kot vse druge teorije ima tudi kozmopolitska svoje kritike, med pomembnejšimi pomisleki na področju moralnega kozmopolitizma pa so globalna pravičnost, (re)distribucija dobrin in humanitarne intervencije. Nagel (2005, 113) tako med drugim izpostavlja, da je v okviru kozmopolitske teorije nejasno, kaj mislimo, ko govorimo o enem izmed temeljnih konceptov moralnega kozmopolitizma – globalni pravičnosti. Po njegovem mnenju so namreč »koncepti in teorije o globalni pravičnosti v zgodnjih stopnjah formacije in ni jasno, katera so glavna vprašanja, še manj pa možni odgovori nanje« (*ibid.*, 113). Nagel vprašanje globalne pravičnosti obravnava z vidika ekonomske pravičnosti, zanima ga namreč, če je ta koncept mogoče prenesti na svetovni nivo (*ibid.*). Osredotoča se na dve tradicionalni politični teoriji: odnos med pravičnostjo in suverenostjo ter »doseg in omejitve enakosti kot zahteve po pravičnosti« (*ibid.*, 114). Nagel (*ibid.*) trdi, da suverenost (v smislu suverene nacionalne države) omogoča stabilnost institucij, ki lahko posledično zagotavljajo pravičnost, pri tem pa izhaja iz Hobbove teorije, ki pravi, da je pravičnost lahko dosežena samo znotraj suverene države.

Nagel (*ibid.*, 114) pravi, da pravičnost, kot je ponavadi razumljena, »zahteva več kot zgolj humanitarno pomoč tistim v hudi stiski«, na drugi strani pa »nepravičnost obstaja tudi brez tega, da bi nekdo bil na robu lakote«. Nagel (*ibid.*, 114) tako loči med humanitarnimi obveznostmi in pravičnostjo, saj se slednja po njegovem mnenju »ukvarja z odnosi med pogoji različnih razredov ljudi in razlogi za neenakost med njimi«. Raje kot s stališča humanitarnosti se s stališča nepravičnosti oz. pravičnosti ukvarja predvsem z vprašanjem, kako se odzvati na svetovno neenakost v splošnem. Po njegovem mnenju je odgovor na to vprašanje kritično odvisen od »posameznikovega lastnega moralnega pojmovanja razmerja med vrednostjo pravičnosti in obstojem institucij, ki jih omogoča suverena avtoriteta«, ob tem pa premisli dva glavna koncepta (*ibid.*, 119). Prvi je kozmopolitski, drugi pa politični koncept. Pri kozmopolitizmu zahteva po pravičnosti »izhaja iz skrbi po enakovrednosti ali dolžnosti po pravičnosti, ki jo v principu vsi dolgujemo soljudem, institucije, na katere lahko apliciramo standarde pravičnosti, pa so instrumenti za izpolnitev te dolžnosti« (*ibid.* 119). Po Nagelovem mnenju pa so ti elementi na voljo samo selektivno, saj lahko živimo po načelih pravičnosti zgolj kot »člani dovolj trdnih in dobro organiziranih suverenih

držav« (*ibid.*, 119). Je pa moralna osnova za zahteve po pravičnosti, ki bi naj vladala tem državam, »univerzalna v obsegu: je skrb za pravičnost pogojev, pod katerimi delimo svet z vsemi« (*ibid.*, 119).

Pri zavračanju Nagelovih (*ibid.*) pomislekov je ključno razumeti načela kozmopolitizma, ki jih zelo kakovostno opredeljuje Held (2010, 230–233). Z definiranjem osmih ključnih kozmopolitskih principov oz. načel, ki so univerzalna in lahko »ustvarijo osnovo za zaščito in negovanje pomembnosti vsake posamezne osebe v 'moralnem kraljestvu vsega človeštva'«, Held (*ibid.*, 230) namreč zavrača marsikateri ugovor na kozmopolitsko teorijo:

- 1) Enakovrednost in dostojanstvo (ang. *equal worth and dignity*): to načelo pomeni, da so vsi ljudje enakovredni in si zaslužijo dostojanstvo, upošteva pomembnost kulturne raznolikosti, hkrati pa zahteva, da je vsak človek obravnavan z enakim spoštovanjem.
- 2) Aktivno zastopstvo (ang. *active agency*): Drugo načelo prepoznava, da če je prvo načelo prepoznano in sprejeto, potem zastopstvo ne more biti »razumljeno samo kot izraz določene teleologije, usode ali tradicije, pač pa mora biti zastopstvo sprejeto kot zmožnost za drugačno ravnanje – zmožnost ne samo sprejemanja, ampak oblikovanja človeške skupnosti v kontekstu izbir drugih ljudi« (*ibid.*, 231).
- 3) Osebna odgovornost in nošenje posledic (ang. *personal responsibility and accountability*): Held (*ibid.*, 231) pravi, da prvih dveh načel ni možno popolnoma dojeti brez tretjega, ki ga v osnovi lahko razumemo v smislu, da »je neizbežno, da bodo ljudje izbirali različne kulturne, družbene in gospodarske projekte in da je te različnosti treba prepoznati«. Akterji se morajo zavedati svojih dejanj in zanje odgovarjati, »ne glede na to, ali so direktna ali indirektna, namerna ali nenamerna, kar pa lahko radikalno omeji izbire drugih. Posamezniki imajo tako osebno odgovornost-pravice kot osebno odgovornost-dolžnosti« (*ibid.*, 231).
- 4) Privolitev (ang. *consent*): Načelo privolitve priznava, da zaveza »enakovrednosti in enaki moralni vrednosti, skupaj z aktivnim zastopstvom in osebno odgovornostjo, zahteva neprisiljen političen proces, v in preko katerega lahko ljudje izpogajajo in zasledujejo svoje javne povezave, soodvisnosti in življenjske spremembe« (*ibid.*, 231).

- 5) Kolektivno odločanje (ang. *decision-making*). Held (*ibid.*, 231) pravi, da je treba četrto in peto načelo interpretirati skupaj, kajti peto načelo priznava, da »mora biti kljub temu da legitimna javna odločitev izvira iz konsenza, to povezano z glasovanjem v odločilni fazi kolektivnega odločanja in s procedurami ter postopki vladavine večine«. Privoljenje Held vidi kot močno zahtevo kolektivnega odločanja in pravi, da »je osnova, na kateri lahko manjšine blokirajo ali preprečijo javne odzive glede ključnih vprašanj« (*ibid.*, 231–232).
- 6) Inkluzivnost in subsidiarnost (ang. *inclusiveness and subsidiarity*): Ta kriterij želi razjasniti osnovne kriterije in temelje zarisovanja meja glede enot kolektivnega odločanja. To pomeni, da bi naj imeli tisti, ki jih določene rešitve signifikantno zadevajo, enake možnosti za vplivanje in oblikovanje teh rešitev, bodisi direktno ali indirektno, preko voljenih predstavnikov.
- 7) Preprečevanje resne škode (ang. *avoidance of serious harm*): To načelo je vodilno načelo družbene pravičnosti, z njim pa »dodeljujemo prednost najbolj nujnim primerov potreb in, kjer je možno, s tem načelom podredimo druge manj nujne javne prioritete, dokler nimajo vsi ljudje, *de facto* in *de jure*, zagotovljenih prvih šest načel« (*ibid.*, 232).
- 8) Trajnost (ang. *sustainability*): Zadnje, osmo načelo, določa, »da mora biti ves gospodarski in družbeni razvoj konsistenten s skrbništvom nad ključnimi svetovnimi resursi – s tem mislim resurse, ki so nenadomestljivi in netrajnostni« (*ibid.*, 232). S tem Held (*ibid.*, 232–233) cilja na potencialno izčrpavanje resursov, ki bi lahko povzročilo ekološko ali kakšno drugo škodo in s tem omejevalo prihodnje generacije.

Held (*ibid.*, 233) pravi, da lahko teh osem načel razdelimo v tri sklope; prvi sklop (načela ena, dva in tri) »določa temeljne organizacijske funkcije kozmopolitskega moralnega sveta«; drugi sklop (načela štiri, pet in šest) »oblikuje osnovo za širši prevod individualno sprožene dejavnosti ali zasebno določenih dejavnosti, v družbeno sprejete ali kolektivno sankcionirane okvire akcije ali regulatornih ureditev«; zadnji dve načeli (sedem in osem) pa »določata okvir za prioritizacijo nujnih potreb in ohranjanje resursov. Z ločevanjem nujnih in nenujnih potreb sedmo načelo ustvarja nedvoumno začetno točko in vodilne usmeritve za javne odločitve«.

V kombinaciji Heldovih načel in v kolikor zavzamemo držo, da so nacionalne države integralen del kozmopolitske demokracije, lahko Nagelovo kritiko torej ovržemo, še posebej ob predpostavki, da prehod iz sedanjega političnega stanja v kozmopolitsko realnost ne bi bil iz danes na jutri, pač pa bi se lahko zgodil v daljšem časovnem obdobju, ob tem pa bi se seveda ustrezno in pravočasno urejalo tudi področje pravičnosti. Poudariti je potrebno tudi to, da gre pri kozmopolitski ideji za povezovanje ter vladovanje na različnih ravneh⁴ in ne izključno na globalni, kar potrjuje negacijo Nagelove kritike, ki pravi, da ljudje ne čutimo enake moralne dolžnosti do vseh ljudi; po njegovem mnenju se namreč počutimo bolj moralno odgovorne za svoje sodržavljanke. Če pa gre pri kozmopolitski demokraciji za povezovanje na različnih ravneh (npr. na ravni mest, nacionalnih držav, regij in širše globalno, kot predlaga Held (2006a), ali pa delitev na lokalno, državno, meddržavno, regionalno in globalno raven, kot predlaga Archibugi (2010)), ne moremo trditi, da na nižjih ravneh ljudje ne bodo čutili odgovornosti drug do drugega, pa četudi izven nacionalne države.

V primeru, da se v določenem regionalnem območju, ki obsega več držav, ljudje soočajo s podobnimi težavami, lahko predpostavljamo, da se bodo ljudje počutili medsebojno povezane in posledično bo med njimi prisotna tudi moralna dolžnost po pravičnosti, v daljšem časovnem obdobju pa se to seveda lahko razširi tudi na druge kozmopolitske ravni oz. nivoje. To trditev potrjuje Tan (2010, 183–184), ki pravi, da je (kozmpolitska) pravičnost odprta za različne možnosti institucionalnih oblik: »Kozmopolitizem o pravičnosti meni, da bi morala biti distribucija materialnih dobrih in virov odločena *neodvisno* od nacionalnih in državnih meja, znotraj katerih se slučajno nahajajo posamezniki«.

Tudi Nussbaumova (1994), ki izhaja iz moralnega stališča Stoikov, trdi, da je treba moralna ideala pravičnosti in enakosti, ki sta cilja nacionalne enotnosti, prenesti na svetovno raven.⁵ Da bi dosegli moralno odgovornost do vseh (so)državljanov sveta, je

⁴ O vladovanju na različnih ravneh v okviru kozmopolitizma podrobneje v poglavjih 5 Pravni kozmopolitizem in 6 Politični kozmopolitizem.

⁵ Nussbaumova je od objave članka v *The Boston Review* leta 1994 sicer spremenila nekatera stališča, kljub temu pa se nam zdi izredno pomembno v našo razpravo vključiti nekatera njena takratna mnenja in argumente, saj ta članek še danes velja za izredno pomembnega, ob objavi pa je odprl široko debato tako med akademiki kot med splošno in zainteresirano javnostjo.

po mnenju Nussbaumove (*ibid.*) treba prilagoditi izobraževalni sistem in uvesti »kozmpolitsko vzgojo« (ang. *cosmopolitan education*), pri čemer je treba otroke učiti tako o nacionalnih zadevah kot o drugih kulturah, težavah, s katerimi se soočajo drugi narodi, predvsem pa jih je potrebno naučiti, da so »predvsem državljani sveta človeških bitij«, s katerimi morajo deliti svet, ne glede na nacionalnost. To torej pomeni, da nacionalne države in nacionalne identitete sicer niso zanemarljive, vsekakor pa ne bi smele biti edina in/ali najpomembnejša kategorija v človekovem življenju. Nussbaumova (*ibid.*) trdi, da bi morali delati v smeri, da bi vsi ljudje postali »del naše skupnosti dialoga in skrbi, osnovati naše politične odločitve na tej medsebojni enakosti in dajati krogu, ki definira naše človeštvo, posebno pozornost in spoštovanje«. Za svetovne težave je potrebno iskati rešitve, ki zahtevajo mednarodno sodelovanje, hkrati pa moramo priznavati moralne obveznosti do celega sveta.

Če se vrnemo k zavračanju Nagelove (2005) kritike; slednji zagovarja pravičnost znotraj nacionalne države in nacionalne kulture, Tan (2010, 184) pa glede tega nadalje pravi, da je potrebno ločevati moralni in institucionalni kozmpolitizem, saj je prvi »trditev o moralni začetni točki kozmpolitske pravičnosti«, drugi pa je »trditev o institucionalni končni točki; in kozmpolitizem kot doktrina o pravičnosti govori o obsegu pravičnosti, medtem ko kozmpolitizem kot doktrina o kulturi govori o vsebini pravičnosti«. Iz tega izhaja, da »kozmpolitska globalna pravičnost ne predpostavlja niti svetovne države niti irelevantnosti kulturnega članstva«, pač pa je mogoče prepoznati »pomembnost članstva v nacionalni kulturi in pomembnost nacionalnih samoodločbenih institucij, brez da bi zavrnili kozmpolitski koncept globalne pravičnosti« (*ibid.*, 184). Še več, Tan (*ibid.*) pojasnjuje, da nacionalnost kot osnova za socialno pravičnost pomeni, da ljudje presežejo in razširijo meje svojega moralnega univerzuma družine in skupnosti na nacijo, ki zajema tujce, kar pa po njegovem mnenju brez težav preslikamo na globalno raven, saj gre pri obeh, tako pri nacionalni kot pri globalni skupnosti, za neko obliko imaginarne skupnosti.

Tudi Cabrera (2005, 173) trdi, da bi moral moralni kozmpolitizem zagovarjati demokratično odgovorno gospodarsko in politično povezovanje med državami, da bi spodbudili širše porazdelitve sredstev in priložnosti, hkrati pa spodbuja vključitev vseh držav v mreže regionalnih organizacij, ki bi bile v veliki meri podobne EU (s to razliko, da bi bile bolj demokratično odgovorne), kjer bi z rutinskimi davki pomagali manj

premožnim državam ali regijam in kjer bi se lahko posamezniki prosto gibali med političnimi mejami držav. Na daljši rok bi takšne regionalne organizacije postale »vgrajene v večje mreže podobnih institucij vse do globalnega nivoja«, bile pa bi v »službi distribucije preko vedno širših geografskih področij« (*ibid.*, 173).

3.2 Vestfalski sistem suverenosti je v nasprotju s kozmopolitizmom

Cabrera (*ibid.*, 177–178) hkrati problematizira vestfalski sistem suverenosti (in posledično današnji sistem suverenih nacionalnih držav) in trdi, da bi se moral »moralni kozmopolitizem zavzemati za močni institucionalni kozmopolitizem«. Avtor (*ibid.*) trdi, da je vestfalski sistem suverenih držav v znatni napetosti ali v nasprotju s humanostjo oz. z moralnim kozmopolitizmom, zato se nam zdi izredno pomembno to vprašanje analizirati na tem mestu. Kot primer za svojo trditev Cabrera (*ibid.*) navaja nezmožnost polnega delovanja MKS, ki je bilo ustanovljeno z Rimskim statutom, njegov namen pa je sojenje storilcem najhujših zločinov (genocid, zločini proti človeštvu, vojni zločini in agresija itn.) v mednarodni skupnosti. MKS je sicer neodvisna mednarodna organizacija, vendar pa ne more soditi državljanom držav, ki niso članice – od več kot 200 nacionalnih držav celega sveta je statut ob ustanovitvi MKS sprejelo okoli 120 držav, ratificiralo pa le 60. Cabrera (*ibid.*) izpostavlja, da je bilo že v prvem letu delovanja MKS nanj naslovljenih preko 600 primerov. Od tega je bilo več kot 100 primerov vloženih proti vojski ZDA glede njihovega delovanja v Iraku, vendar pa za te (domnevne) zločine ne obstaja pravna podlaga za sojenje v okviru MKS, ker niti Irak niti ZDA nista članici te organizacije. Cabreri (*ibid.*) se zdi sporno dejstvo, da so države, ki niso članice MKS, izvzete iz pristojnosti slednje, kar nadalje podpira problematizacijo suverenosti držav s stališča moralnosti in moralnega kozmopolitizma.⁶

Kot drugi argument v prid trditvi, da je suverenost držav v znatni napetosti ali v nasprotju s humanostjo oz. z moralnim kozmopolitizmom, pa Cabrera (*ibid.*, 180) navaja hudo lakoto v Bangladešu v 70. letih 21. stoletja, ko je mednarodna skupnost državi namenila več kot 1 milijardo pomoči letno, vendar le-ta ni prispela do tistih, ki

⁶ Za podrobnejše informacije o MKS, njegovi sestavi, pristojnostih in delovanju glej spletno stran Ministrstva za zunanje zadeve (2016).

so pomoč res potrebovali, saj je vladajoča elita sredstva dodelila vplivnim državljanom, posledično pa je ogromno ljudi umrlo.

Kot tretji primer Cabrera (*ibid.*) navaja državljansko vojno v Sudanu proti koncu 21. stoletja, ko je preko 250.000 civilistov (večinoma otrok, žensk in starejših) umrlo od lakote, ker vojaške vodje obeh strani niso dovolile, da bi mednarodna pomoč v obliki hrane dosegla civiliste. Še več, voditelji so celo »sprejeli stališče, da ni nobene krize glede pomanjkanja hrane, in zato mednarodnih agencij niso uradno zaprosili za pomoč« (*ibid.*, 180). Tudi v teh dveh primerih govorimo o neuspehu intervencij s strani vestfalskega sistema suverenih nacionalnih držav, ki dokazujejo, da v trenutnem sistemu nacionalne države pogosto niso zmožne zaščititi človekovih pravic in njegovih osebnih življenjskih potreb ali pa nimajo volje za tovrstna dejanja.

Ker po njegovem mnenju vestfalski sistem spodbuja »navznoter usmerjeno držo« in ovira kozmopolitsko distribucijo dobrin, Cabrera (*ibid.*, 198) predlaga bolj integriran pristop oziroma sistem, ki bi moral »spodbujati pogled, da imajo skupne interese veliko večji sklopi oseb, ti interesi pa bi morali biti zaščiteni in skupno promovirani. V bolj integriranem sistemu bi morali biti mehanizmi za pridobivanje skladnosti z državno distribucijo in obveznostmi tudi bolj raznoliki in učinkoviti«. Demokratično odgovorna integracija bi tudi dovoljevala, da bi imeli posamezniki »pomembnejši prispevek k politikam, ki vplivajo na njihovo življenje na državni in nadnacionalni ravni« (*ibid.*, 189).

Kot primer takšnega integriranega sistema Cabrera (*ibid.* 190–191) vidi EU, za katero sicer pravi, da ostaja na ravni unije demokracija nerazvita v mnogih pogledih in da »ne bi smeli domnevati, da bi bilo mogoče evropsko šablono prenesti na celoten svet«, kljub temu pa je EU pomembna kot »primer sistema, v katerem je dinamika regionalnih gospodarskih in političnih integracij odprla prostore promocije bolj kozmopolitskih distributivnih izidov«, hkrati pa omogoča »priznavanje ozkega, vendar robustnega paketa pravic posameznikov nad državno ravnijo«. Kljub nekaterim pomislekom in slabim stranem EU je »bolj integrirana Evropa pomagala razširiti nabor oseb, katerih interesi se pojmujejo kot ustrezno posvetovani v zadevah distribuiranja«, kar v praksi pomeni, da so revnejše države ali celo revnejše regije posameznih držav prejemnice

različnih ukrepov, ki pomagajo na različne načine, prav tako pa so posebnih ukrepov deležne tudi različne depriviligirane skupine (*ibid.*, 192–193).

Tovrstne primere lahko najdemo tudi v Sloveniji, na primer različne pobude za zaposlovanje mladih, ki jih sofinancirajo različne EU institucije (npr. Prvi izziv 2015 – Nove zaposlitvene možnosti za mlade iz vzhodne Slovenije). V okviru Evropske kohezijske politike »Slovenija v obdobju 2014–2020 razpolaga z okvirno 3,255 milijarde evrov sredstev iz evropskih strukturnih skladov in Kohezijskega sklada«, ki so namenjena tako za »povečanje konkurenčnosti malih in srednje velikih podjetij«, kot spodbujanju zaposlovanja predvsem ranljivih ciljnih skupin (mladih in starejših), okoljskim problemom itn. (Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropsko kohezijsko politiko 2016).

Cabrera (2005, 192–197) še vedno meni, da distribucija sredstev v okviru EU »ni na nivoju, ki bi popolnoma zadovoljil zahteve moralnega kozmopolitizma«, je pa vseeno pozitiven premik v tej smeri, in sam verjame, da je možno takšne regionalne povezave ustvariti tudi na drugih področjih po svetu, nenazadnje pa je mogoča tudi globalna povezava, torej kozmopolitska demokracija, osnovana na zvezah nacionalnih držav znotraj institucionaliziranega nadnacionalnega kozmopolitskega sistema, kar potrjuje našo tezo, da je nacionalna država (pred)pogoj za kozmopolitsko demokracijo. Kozmopoliti bi morali zagovarjati »tako regionalno gospodarsko in politično integracijo kot demokratično transformacijo obstoječih nadnacionalnih organizacij« (*ibid.*, 190). Ob tem pa bi morali imeti v mislih osnovne zahteve moralnega kozmopolitizma – enakost in enakovrednost, zaščitno človekovih pravic in globalno pravičnost.

Problematična pa ni samo globalna pravičnost v smislu s kozmopolitskega stališča moralno sprejemljive distribucije dobrin na splošno, pač pa tudi globalna pravičnost v smislu humanitarnih intervencij. Podobne kritike, kot smo jih opisali v prejšnjih odstavkih, je podal tudi Archibugi (2000, 141), ki pravi, da je demokracija samo zavesa, saj se različne regulativne meddržavne akcije niso odvijale po demokratičnih načelih in niso bile transparentne, pač pa je vse pretekle konflikte v končni fazi regulirala sila, pa naj bo to politična, ekonomska ali nenazadnje vojaška. Avtor (*ibid.*) trdi, da je bilo različnim mednarodnim institucijam, npr. Društvu narodov, OZN in drugim, ki so sicer

osnovane na demokratičnih načelih, preglednosti delovanja in neodvisnih sodnih organih, onemogočeno opravljanje »plemenitih nalog, predvidenih v njihovih statutih. Demokracija je veliko dosegla znotraj držav, zelo skromni pa so njeni dosežki v širši sferi, tako na področju odnosov med državami kot pri globalnih težavah« (*ibid.*, 141). Archibugi zato meni, da je potrebno več kot samo notranja demokracija, če želimo rešiti »družbene, politične in okoljske probleme, s katerimi se sooča svet« (*ibid.*, 143).

Kozmopolitska perspektiva je glede humanitarnih intervencij zelo jasna, osnovana pa je na treh načelih: toleranca, legitimnost in učinkovitost. »Kozmopolitska demokracija bi skušala razumeti ozadje konfliktov na področju človekovih pravic in uporabljala pozitivne pritiske za razreševanje le-teh« (*ibid.*, 148). Archibugi (*ibid.*, 148) izpostavlja tudi nujnost vzpostavitve jasnih ocenjevalnih metod, ki bi bile uporabne ob odločanju mednarodne skupnosti, če je potrebna intervencija znotraj neke države, saj so npr. »e/konomske ali kulturne sankcije, (kot so bile uporabljene proti apartheidu v Južnoafriški republiki), nekaj povsem drugega kot letalski napadik«. Avtor (*ibid.*) namreč meni, da je *humanitarna intervencija* dandanes pogosto zlorabljena in da bi lahko bila vojaška sila uporabljena izključno kot skrajni ukrep.⁷ Archibugi (*ibid.*) sicer izpostavlja, da ti postopki nikakor niso popolni in da bi potencialno potrebovali popravke, nikakor pa ne bi bili dopustni popravki, ki bi jih uvedli enostransko za udobje velikih držav. Vsekakor pa vidi nujno spremembo pri postopkih na področju »posredovanj v primerih, ko so bile kršene pravice znotraj suverenih držav, kot je to pogosto v zadnjih desetih letih«, kjer je nujno potrebna intervencije na novo legitimirati s strani novih »meta-državnih institucij, da bi preprečile uporabo slogana 'humanitarna intervencija' kot krinko za uveljavljanje ozkih geopolitičnih interesov« (*ibid.*, 149). Na tem mestu Archibugi (*ibid.*) sicer vidi kontradikcijo – kozmopolitski projekt bi strukturam, ki trenutno nimajo moči (mednarodna sodna telesa, institucije svetovnih državljanov), dal nalogo ugotavljanja, kdaj je potrebna uporaba sile, hkrati pa bi prosil države, ki imajo monopol nad temi vojaškimi silami, da bi upoštevale odločitve teh struktur. Na drugi strani pa zagovarja svojo tezo v prid tovrstnemu ravnanju, saj meni da bi se morale države pred razkazovanjem svoje moči »posvetovati z globalno civilno družbo in mednarodnimi sodnimi avtoritetami« (*ibid.*, 149).

⁷ Za obsežnejšo kritiko humanitarnih intervencij, ki jih avtor označi kot *humanitarni imperializem*, beri Bricmont (2006).

Z vidika moralnega kozmopolitizma obstanek nacionalnih držav znotraj kozmopolitske demokracije torej ni sporen. Še več, država je institucija, ki lahko pomaga pri uresničevanju in doseganju zahtev moralnega kozmopolitizma. Kozmopolitsko moralno odgovornost v smislu pravičnosti lahko gradimo prav na osnovi nacionalne države, ki je imaginarna skupnost, pa kljub temu znotraj nje ljudje čutijo pripadnost in odgovornost drug do drugega.

4 Kulturni kozmopolitizem

Kot smo že povedali v uvodu, kulturni kozmopolitizem danes primarno raziskuje, kako bi lahko bili sposobni gojiti občutek globalne pravičnosti v kulturno pluralističnem svetu. »V svoji najbolj osnovni obliki kulturni kozmopolitizem zagovarja moralne dolžnosti in obveznosti, ki nadomeščajo ali prestopajo lokalne obveznosti, osnovane izključno na vidikih etničnosti, kulture in nacionalnosti« (Brown in Held 2010, 10). Brown in Held pojasnjujeta, da ima s tega vidika kulturni kozmopolitizem dva medsebojno povezana elementa: »Prvič, kulturni kozmopoliti v splošnem trdijo, da so vsi posamezniki sestavljeni iz vsestranskih identitet z množico kulturnih obveznosti« (*ibid.*, 10). Kulturni kozmopoliti tu skušajo odgovarjati kritikom, ki »pogosto omejujejo področje pravičnosti na komunalne meje nacionalnosti, obstoječe državne strukture in kulturo« (*ibid.*, 10). Drugi element je močno povezan s prvim, Brown in Held (*ibid.*, 10) pa ga definirata kot to, da se kulturni kozmopolitizem pogosto »povezuje z iskanjem skupnih univerzalnih načel, ki zajemajo vse človeške aktivnosti in kulturne strukture«.

Held (2010, 234) pravi, da so načela kozmopolitizma⁸ pogoji za to, da »jemljemo kulturno raznolikost resno in da zgradimo demokratično kulturo, ki bo mediator konfliktom kulturnega dobrega«.

Kulturni kozmopoliti z identifikacijo skupnih človeških lastnosti, kot so »človeški razum, univerzalne zahteve za osnovne potrebe ali sposobnost oškodovanosti, podpirajo poenotenje moralnih dolžnosti in pravic, s tem da iščejo načela človeškega stanja, ki spodbujajo našo skupno človeško kulturo« (Brown in Held 2010, 10–11). Held (2003, 525) trdi, da je kulturni kozmopolitizem »zmožnost mediacije med nacionalnimi tradicijami, usodami skupnosti in alternativnimi življenjskimi stili«, s čimer tudi na področju kulturnega kozmopolitizma podpira držo obstoja nacionalnih držav znotraj kozmopolitske demokracije. To zajema in spodbuja možnost dialoga različnih tradicij in kultur, s čimer posameznik širi lastna obzorja, kar pa igra pomembno vlogo tudi pri političnih odločevalcih, saj bodo politični predstavniki, ki bodo zmožni gledati na situacije z vidika drugih, bolje opremljeni za sprejemanje odločitev in pravično razreševanje težav, kar je še posebej pomembno pri kozmopolitski demokraciji. S tem se strinja tudi Nussbaumova (1994), ki pravi, da s tem, ko »nase gledamo s stališča drugih, vidimo, kaj je v naših ravnanjih lokalno in nepotrebno in kaj je bolj široko ali globoko v skupni rabi«.

4.1 Človekove pravice kot del kulturne dimenzije

Pomemben del moralnih dolžnosti in obveznosti v okviru kulturnega kozmopolitizma so človekove pravice, ki so v kozmopolitski teoriji zelo pomembne, o njih pa teče razprava znotraj vseh vej kozmopolitizma. Marsikdo na človekove pravice gleda kot na del kulturnega kozmopolitizma in jih uvršča med zgoraj omenjene univerzalne zahteve za osnovne potrebe, zato jih tudi mi obravnavamo znotraj pričujočega poglavja.⁹

⁸ O Heldovih kozmopolitskih načelih v poglavju 3.1 Vprašanje globalne pravičnosti.

⁹ Na tem mestu se nam zdi potrebno izpostaviti, da se razpravi o človekovih pravicah pojavljajo kritiki (npr. Tharoor (1999/2000), Posner (2014) idr.), ki menijo, da so bile po 2. svetovni vojni človekove pravice opredeljene skozi zahodno kozmovizijo in izhajajo iz evropo- oz. zahodno-centrističnega diskurza. Širša razprava glede izvora človekovih pravic presega temo našega magistrskega dela, zato se vanjo ne bomo poglobljali, bralca želimo zgolj opozoriti na to, da je tudi v okviru te razprave potrebna (samo)refleksija. Kritiko diskurza o človekovih pravicah lahko namreč dojemamo tudi kot kritiko

Pikalo (2009, 572–573) glede človekovih pravic¹⁰ pravi, da so lahko »okvir za delovanje supranacionalnih institucij, akterjev in mrež, ki se ukvarjajo s transnacionalnimi zadevami. Lahko predstavljajo moralna načela za institucije, akterje in mreže, na osnovi katerih lahko ti presojujejo in regulirajo globalne procese na vseh ravneh, vseh dimenzijah in vseh ravneh: od vasi do nadnacionalnih integracij«. Človekove pravice namreč niso vezane na nacionalne države, ampak so predvsem globalne – kot pravne norme, »ki niso neodvisne od neposredne volje posameznih držav« (ibid., 572). Pikalo trdi, da jih je treba, prav zato ker so po svoji naravi globalne, »uveljavljati v večnivojskem in večdimenzionalnem prostoru globalizacije«, pri čemer je treba vlogo uveljavljanja in zaščite človekovih pravic zaupati različnim globalnim akterjem (ibid., 572). Ob tem poudarja, da človekove pravice niso zaključena zadeva, pač pa so sistem, ki se nenehno nadgrajuje in je nanje treba »pogledati kot na proces, ki se ves čas dopolnjuje in nadgrajuje v obliki lokalnih, regionalnih, nacionalnih in nadnacionalnih izkušenj«:

Samo če na človekove pravice gledamo kot na proces, imajo možnost, da postanejo univerzalni moralni kodeks za presojanje vseh tistih dejanj, ki izhajajo iz nadnacionalnega prostora in uhajajo tradicionalnemu nadzoru držav. Lahko so kodeks za izgubljeno etično vrlino kozmopolitske demokracije. Večnivojsko, deregulirano in decentralizirano vladanje globalnim zadevam mora biti sposobno ustvarjati globalne javne dobrine in enakomeren razvoj za vse. Globalne institucije pa ga morajo biti sposobne zagotoviti. (ibid., 573)

Tudi Archibugi (2010, 325–326) izpostavlja pomen človekovih pravic. Trdi, da kozmopolitski projekt na eni strani integrira, na drugi pa omejuje funkcije obstoječih držav s sredstvi novih institucij, ustanovljenih na prebivalcih sveta. »Te institucije bi bile kompetentne za obvladovanje zadev globalnega pomena, kot je na primer vmešavanje znotraj držav v primerih kršitev človekovih pravic« (ibid., 325). Kozmopolitski model namreč predvideva zaščito človekovih pravic ne samo na ravni

kozmpolitizma, ki daje velik poudarek na človekove pravice kot potencialen okvir oz. vodilo za delovanje institucij na vseh ravneh kozmopolitske demokracije.

¹⁰ Pri tem ima v mislih človekove pravice, kot so definirane v Splošni deklaraciji o človekovih pravicah iz leta 1948.

držav, pač pa širše, na globalnem nivoju. Danes že obstajajo strukture, ki ščitijo človekove pravice, vendar pogosto niso učinkovite, vzvode za izvrševanje intervencij na tem področju pa v rokah držijo nacionalne države v okviru mednarodne skupnosti (npr. ZN). Prav zaradi te neučinkovitosti Archibugi (*ibid.*) pravi, da je intervencija ene države v notranje zadeve druge lahko instrumentalna, zato kozmopolitski model raje kot nacionalnim vladam nalogo *vmešavanja* v notranje zadeve vsake države prepušča njenim državljanom. »Namen tega vmešavanja je zviševanje politične participacije znotraj vsake države in okrepitev reorganizacije človekovih pravic« (*ibid.*, 326). Pri tem nima v mislih nujno direktnega vmešavanja s strani državljanov, pač pa bi bila ta odgovornost predana določenim (novo ustvarjenim) institucijam, saj je bolj verjetno, da bi bilo opozarjanje na kršitve človekovih pravic in odprava le-teh bolj učinkovita, če bi opozorila prišla s strani institucij, ki delujejo v interesu vseh državljanov, kot pa s strani drugih držav. Te institucije bi bile ustanovljene v okviru kozmopolitskega prava, ob tem pa Archibugi (*ibid.*, 331) poudarja, da obstoj komopolitskega prava nikakor ne pomeni, da bi morale države prezreti te težave, pač pa pravi, da bi bilo dobro, da »bi bile pripravljene delovati kot 'sekularna roka' kozmopolitskega prava in institucij«.

4.2 (Ne)homogenost kultur znotraj kozmopolitizma

Poleg človekovih pravic je znotraj kulturnega kozmopolitizma pomembno vprašanje tudi (ne)homogenost kultur. Bi se morali ljudje odreči svojim lokalnim in nacionalnim kulturam, da bi postali *svetovni državljani* v kozmopolitskem smislu? Mora obstajati ena homogena kozmopolitska kultura? Mnogi avtorji (npr. Held (2006a), Delanty (2006), Debeljak (2003), Waldron (2000) itn.) menijo, da temu ni tako in da lahko posameznik pripada različnim kulturam in skupnostim, začenši z najožjo – družino, pa vse do lokalne, nacionalne, regionalne in globalne.

Held (2006a, 310) se zaveda negativnih plati globalizacije, za katero pravi, da je »ustvarila nove oblike antagonizma«, globalizacija na komunikacijskem nivoju pa na eni strani povezuje, na drugi pa poudarja razlike med ljudmi in kulturami ter kaže, kako in zakaj so te razlike pomembne. Dominantna politična igra v »transnacionalnem mestu« ostaja geopolitika, v porastu pa so etnična sebičnost, verski fundamentalizem, desničarski nacionalizem in enostranske politike. »Okoliščine in narava politike pa so

se vendarle spremenile. Podobno kot nacionalna kultura in tradicije je kozmopolitska demokracija kulturni in politični projekt, z eno razliko: je bolj prilagojena in primernejša za našo regionalno in globalno dobo« (*ibid.*, 310). Pri tem ne govorimo o tenziji med nacionalno in kozmopolitsko kulturo, ker slednja pravzaprav podpira obstoj in sožitje različnih, že obstoječih kultur.

Na tem mestu je vredno omeniti kritiko kulturnega kozmopolitizma. Miller (2010, 378) nasprotuje kozmopolitski ideji in trdi, da so kulturne razlike v današnji družbi zelo cenjene, zato se mu zdi »ideja, da bi en odločevalski organ zakonsko urejal vse družbe«, nerealna. Po njegovem mnenju so imele že multinacionalne države težave s tem, da so se vse skupnosti v takšni državi počutile domače.

To kritiko lahko ovržemo z dejstvom, da se lokalno in nacionalno spreminja zaradi procesa globalizacije in informacijskih tehnologij, ki omogočajo prenos določenih kulturnih praks iz ene na drugo. Prav tako je zelo ozkogledno trditi, da je kultura kot takšna teritorialno zamejena. Delanty (2006, 35) pravi, da je kulturna dimenzija kozmopolitizma sestavljena pri »oblikovanju in artikulaciji komunikativnih modelov svetovne odprtosti, v katerih družbe opravijo preoblikovanje«. Neizogibna raznolikost, ki nastane iz pluralizacije kulturnih tradicij, ne sme ovirati procesov komunikativne transformacije, ki nastane kot rezultat odzivov na globalne javnosti. »Kozmopolitizem je treba obravnavati kot enega od glavnih izrazov težnje v moderni dobi do samoproblematizacije« (*ibid.*, 35). Delanty pravi, da se kozmopolitizem nanaša na »dinamičen odnos med lokalnim in globalnim«, kar predlaga že sam izraz: »interakcijo univerzalnega reda vesolja (ang. *cosmos*) in človeškega reda polis« (*ibid.*, 36). Kozmopolitizem se tako ukvarja z različnimi načini redefinicije lokalnega in nacionalnega, ki je posledica interakcije z globalnim, s tem pa se ponovno vrnemo na našo trditev, da kultura ni teritorialno zamejena, pač pa so različne kulture zaradi globalizacije in informacijskih tehnologij v nenehnem stiku in se prepletajo. Delanty (*ibid.*, 37) potrjuje našo trditev, saj tudi sam meni, da dandanes nacionalne družbe ne obstajajo več v smislu avtonomnih akterjev, izoliranih od globalnega konteksta: »Svetovna javnost je tako znotraj kot zunaj nacionalnih javnosti in je osrednja dinamika kozmopolitizma, zasnovana v smislu odpiranja diskurzivnih prostorov in s ključno vlogo oblikovanja družbenega sveta«. Govorimo torej o obstoju različnih javnosti na

različnih nivojih (lokalne, nacionalne, regionalne itn.), kar podpira kulturno, versko, nacionalno in etnično pluralnost.

Debeljak (2003) trdi, da je nacionalna identifikacija »le ena od mnogih plasti posameznikovega jaza tudi, če je vodilna«. Po njegovem mnenju »kozmpolitizem črpa svojo moralno energijo iz usmerjenosti naprej, na primer iz predstav o univerzalnem človeštvu, medtem ko nacionalizem vedno gleda nazaj in se krepi s spomini na pretekle zmage ali poraze« (*ibid.*). Moč nacionalizma vidi v močnem čustvenem sporočilu in preprostem pristopu, saj ne gre za »intelektualno zahtevno doktrino«, zato ga je mogoče preprosto propagirati: »Vsak človek čuti spontano predanost pokrajinam in ljudem, s katerimi s(m)o povezani od otroštva. Če bi odprli ljudi, bi v njih našli pokrajine, je natančno rekla madžarska filmska režiserka Agnes Varda« (*ibid.*). Na drugi strani pa Debeljak (*ibid.*) v kozmpolitizmu vidi močno moralno držo, s katero pridobi na teži: »Kozmpolitizem je v veliki meri namreč stvar individualne etične odločitve. Morda prav v tem tiči eden od glavnih razlogov, zakaj kozmpolitizem ne privlači množic. Toda prepričan sem, da ga je potrebno krepiti, če želimo v naših skupnostih smiselno in varno živeti onkraj golega fizičnega preživetja«. Debeljak (*ibid.*) trdi, da mora biti kozmpolitizem opremljen z medkulturno kompetenco, kar pomeni, »da se moj način izražanja krepi v medsebojnem oplojevanju z drugimi jeziki in kulturnimi tradicijami. Medkulturna kompetenca temelji na spoznavni radovednosti in hkrati sposobnosti sočutenja in v-živetja. Nekoga res pristno razumeti namreč pomeni, da ga "zastopimo", se pravi, da stopimo v njegove čevlje«. Kozmpolitizem na eni strani spodbuja individualno kulturo posameznika, hkrati pa stremi h gradnji občutka pripadnosti svetovni družbi in kulturi.

Podobnega mnenja kot Debeljak je tudi Waldron (2000, 231–234), ki pravi, da veliko kultur že ima marsikaj skupnega s kozmpolitskim vidikom. Kot primer navaja kulturo New Yorka, ki jo pogosto definiramo kot »eno kulturo«, v resnici pa je tam preplet mnogih različnih kultur. Gre za diverzitetu, v kateri je na določenem mestu v določenem času veliko fragmentov, in to ne pomeni, da »gre za obstoj ene same kulture v kakršnem koli družbenem ali filozofskem smislu 'singularnosti'« (*ibid.*, 231). Waldron meni, da ljudje ne razmišljajo pogosto o svoji kulturi v smislu preizpraševanja različnih praks, ampak posamezniki preprosto »sodelujejo v obliki življenja«, lahko bi rekli, da nezavedno sprejemajo kulturne prakse in jih živijo: »Posameznik ohranja vero

z navadami lastne skupnosti samo s tem, da jim sledi, ne pa z zavestno najavo, da sledi tem navadam« (*ibid.*, 234).

Dandanes se različne kulture redno srečujejo v velikih metropolah, kjer živijo pripadniki različnih kultur, preko poslovnih, turističnih in drugih potovanj, preko trgovanja itn. Rezultat tega je, da »navade, praske, jeziki in družbena ter vojaška organizacija redko ostanejo lokalne. Čista kultura, nekontaminirana v svoji singularnosti, je iz tega razloga anomalija; je izjema, ki jo običajno lahko pojasnimo z zgodovinsko nepredvidljivimi in izrednimi geografskimi izolacijami« (*ibid.*, 232). Ta trditev še dodatno ovrača Millerjevo (2010) kritiko, saj ravno takšni primeri multikulturnih mest dokazujejo, da različne kulture vendarle lahko sobivajo ne samo v isti državi, ampak tudi v še bolj teritorialno omejenem prostoru, kot je mesto, zato nekompatibilnost kultur ni dovolj močan argument, da bi ovrgli kozmopolitsko idejo. Waldron (2000, 232) še pojasnjuje, da je pogosto rečeno, da je pri kulturi pomembna njena *distinktivnost* in da je spoštovanje druge kulture »zadeva negovanja raznolikosti, praznovanja razlik, z osredotočanjem pozornosti na tiste vidike, ki jo ločujejo od lastne kulture«, sam pa se s tem ne strinja in meni, da so ljudem pomembne tiste značilnosti kulture, ki so podobne drugim kulturam oz. jih povezujejo z njimi.

Beck (2006, 94) trdi, da mora biti kozmopolitanizacija javno predstavljena in institucionalizirana preko ustrezne politike priseljevanja, kozmopolitski pogled pa mora »zaobjemati, širiti, kritizirati in preoblikovati nacionalni pogled«. Po njegovem mnenju o kozmopolitski družbi ne moremo govoriti takrat, ko se »kozmpolitanizacija odvija izključno na objektivni ravni, prekrita s prevladujočim nacionalnim izgledom – v lokalni administraciji, političnih strankah, vladi, javni sferi, izobraževanju, raziskovanju itn.« (*ibid.*, 94). Beck pravi, da kozmopolitska družba predstavlja »intenzifikacijo odprte družbe, to je družbe odprte svetu. Ključnega pomena je, da prepoznamo in uporabimo potencial za kozmopolitsko zavest v strukturi soodvisnosti« (*ibid.*, 96). Tudi Tännjö (2008, 94–95) pravi, da je današnja družba odprta in da že lahko govorimo o globalnem državljanstvu, zato se mu zdi, da obstajajo velike možnosti tudi za obstoj kozmopolitskega državljanstva.

Pokazali smo, da kultura ni teritorialno zamejena z nacionalnimi mejami, pač pa je, ravno nasprotno, dandanes čedalje več srečevanja in prepletanja kultur, le-te pa niso

izolirane tako druga od druge kot od globalnih vplivov. Prav tako človekove pravice, ki so integralni del kulturnega kozmopolitizma, niso omejene z nacionalnimi državami, ampak morajo biti del globalnega diskurza in prizadevanja za odpravo kršitev le-teh, nalogo za zaščito človekovih pravic pa morajo prevzeti tako globalni kot nacionalni akterji.

5 Pravni kozmopolitizem

Ko govorimo o kozmopolitski demokraciji, je velikokrat poudarek na *kozmpolitski* in manj na *demokraciji*, pravni kozmopolitizem pa poudarja prav pomen demokratično sti institucij in procesov znotraj kozmopolitizma, pri čemer bi morale biti ob uvedbi kozmopolitske demokracije tako institucije kot procesi prilagojeni, da bi dosegli resnično *demokratičnost* na globalni ravni. S tem se strinja tudi Archibugi (2010, 313), ki pravi, da mora biti demokracija ponovno izumljena oz. predrugačena, da bo ustrezala zahtevam globalizacije. Pri tem gre za »deljenje seznama minimalnih bistvenih ciljev, odgovornost, za katere naj bo zaupana, ne nujno na ekskluziven način, globalnim institucijam. Brez deljenja bistvenih minimalnih ciljev bi bila kozmopolitska demokracija omejena zgolj na procedure« (*ibid.*, 313). Avtor namreč meni, da je prav demokracija, pa četudi predrugačena in prilagojena globalnim potrebam, najboljša politična oblika vladanja, ker je »spodobna zadovoljiti potrebe svetovne populacije bolj kot katera koli druga oblika vladanja«, saj lahko demokracija prinese dolgoročne koristi vsem prebivalcem Zemlje (*ibid.*, 313). Demokracija je namreč prestala dolgo in uspešno potovanje, ostaja pa »nepopolna do takrat, ko bo rešen problem vključenosti« (*ibid.*, 312). Archibugi (*ibid.*) opozarja, da bodo prav zaradi globalizacije demokratični dosežki v posameznih državah v nevarnosti, če ne bo prišlo do razširitve demokracije v globalni sferi. S tem se strinja tudi Held (2006a, 305), ki trdi, da mora demokracija

postati ne samo nacionalna reč, pač pa transnacionalna, če želimo, da deluje tako znotraj omejenega geografskega teritorija kot v širši mednarodni skupnosti.

Brown (2008, 438) pojasnjuje, da je na splošno sodobni pravni kozmopolitizem osnovan na Kantovi ideji, da bi moralo biti »mednarodno pravo oblikovano iz in omejeno z moralnimi in normativnimi načeli univerzalne človekove vrednosti, človeškega spoštovanja in globalne pravičnosti«. Pravni kozmopoliti v splošnem tako predlagajo dva pristopa, ki sta pogosto uporabljena v tandemu, včasih pa sta ohranjena tudi kot samostojna projekta. Prvi pristop je »kritičnega pomena za oceno trenutnega mednarodnega prava« in za predloge sprememb, da bi bile obstoječe prakse v skladu s kozmopolitskimi moralnimi načeli (*ibid.*, 438). Drugi pristop zagovarja tezo, da je potreben dodatni nivo prava »za zaščito človeškega dostojanstva in pravnih obveznosti, ki presegajo tradicionalne državo-centrične modele mednarodnega prava« (*ibid.*, 438). Ta pristop, ki izvira iz Kantovih teorij, »ne želi samo spremeniti obstoječega prava, ampak tudi ustvariti dodaten niz zakonov na kozmopolitski ravni, ki ustvarjajo pravne obveznosti ne samo med državami in ne-državljanji, ampak tudi med posamezniki samimi« (*ibid.*, 438). Kot trdi Brown, pa je pravnim kozmopolitom načeloma skupno, da zavračajo pravni mednarodni sistem, ki temelji izključno na vestfalskem sistemu, torej sistemu, ki »daje absolutno prevladujočo oblast interesom državne suverenosti« (*ibid.*, 438). Tako pravni kot moralni kozmopoliti se v večini strinjajo, da sta mirna kohabicija in pravičnost vprašanje tako moralnosti kot prava in da sta popolnoma koekstenzivni, dopolnjujoči in potrebni na mednarodni in globalni ravni« (*ibid.*, 438).

Held (2003, 514) pravi, da lahko kozmopolitizem v globalni dobi razumemo na dva načina. Prvič je lahko razumljen v smislu »splošnih vrednot, ki postavljajo standarde ali meje, ki jih noben agent, bodisi predstavnik vlade, države ali civilna združenja, ne smejo prestopiti. Osredotočene na posameznika kot individualno osebo ali na člana človeštva kot celote, te vrednote zagovarjajo idejo, da so ljudje fundamentalno enakopravni in da si zaslužijo enako politično obravnavo« (*ibid.*, 514). Te vrednote so že vključene v vojne zakone, pravo človekovih pravic in druga mednarodna pravila, dogovore in zakone. Drugič pa je kozmopolitizem lahko razumljen kot »niz norm in pravnih okvirov v tukaj in sedaj in ne v neki oddaljeni utopiji« (*ibid.*, 514). V tem smislu kozmopolitizem »definira oblike politične ureditve in priprave zakonodaje, ki ustvarijo moči, pravice in omejitve, ki presegajo zahteve nacionalnih držav in imajo v osnovi

daljnosežne posledice« (*ibid.*, 514). To je domena med nacionalnim in globalnim pravom in regulacijami, »prostor med domačimi zakoni, ki regulirajo odnose med državo in njenimi državljani, ter tradicionalnim mednarodnim pravom, ki se primarno nanaša na države in meddržavne odnose« (*ibid.*, 514). V tem prostoru že obstajajo pravne regulacije, instrumenti ter mednarodni režim človekovih pravic in torej kozmopolitizem ni sestavljen iz »političnih idealov« za prihodnost, pač pa je vgrajen v »pravila sistemov in institucij, ki so že transformirale državno suverenost na veliko načinov« (*ibid.*, 514).

5.1 Uvedba kozmopolitske teorije v prakso

Archibugi in Held sta dva izmed bolj prominentnih teoretikov na tem področju in sta tekom svojega raziskovanja kozmopolitske demokracije to polje zelo podrobno razdelala ter podala zelo realne in konkretne predloge za aplikacijo teorije v prakso, ki upoštevajo realno stanje na področju nacionalnih držav, mednarodnih odnosov in globalizacije. Njuna prispevka na tem področju sta izrednega pomena, zato bomo skušali njune ideje, kako bi kozmopolitsko teorijo prenesli v prakso, na kratko, a vseeno jasno in dovolj podrobno, predstaviti na naslednjih straneh.

Archibugi (2010, 313–314) navaja pet področnih prednostnih ukrepov za oblikovanje kozmopolitske demokracije:

- 1) *Nadzor nad uporabo sile*: Uporaba sile mora biti skrajno in zadnje izhodišče, politično nasilje pa mora biti minimalizirano, tako znotraj kot zunaj nacionalnih držav: »To pomeni razširitev načela nenasilja« (*ibid.*, 313).
- 2) *Sprejemanje kulturne raznolikosti*: Globalna systemska arhitektura mora obstoječe razlike ne samo ohranjati, ampak tudi spodbujati.
- 3) *Krepitev samoodločbe narodov*: »Nujno je treba zagotoviti, da so vsi narodi dejansko v poziciji, da vladajo sami sebi«, kar vključuje »interno dimenzijo, torej učinkovito udeležbo državljanov pri odločitvah, ki zadevajo njihovo lastno politično skupnost in eksterno dimenzijo, torej odsotnost nadvlade« (*ibid.*, 313).
- 4) *Nadzor notranjih zadev*: Samoodločbo morajo spremljati omejitve, da se izognemo temu, da bi bilo individualnim političnim skupnostim vladano na avtoritaren način, ker bi to lahko povzročilo škodo. Archibugi (*ibid.*, 313–314) pravi, da je zato treba nujno »odpreti kanale intervencije v notranjih zadevah«,

ki ne smejo biti uvedene enostransko, ukvarjati pa se morajo z zaščito človekovih pravic in »morajo imeti prostor znotraj obstoječih modelov samouprave«.

- 5) *Participativno vladovanje globalnih težav*: »Za razliko od drugih oblik globalnega vladovanja kozmopolitska demokracija poudarja tudi načine upravljanja. S sprejemanjem demokratičnega namena namerava torej kozmopolitska demokracija okrepiti dimenzijo politične enakosti v globalnih zadevah« (*ibid.*, 314).

Archibugi (*ibid.*, 314) pravi, da je lahko kozmopolitska demokracija »najbolje oblikovana, če vključuje različne ravni vladovanja,« ki pa niso »vezane hierarhično, pač pa z nizom funkcionalnih odnosov«. Temu pritrjuje Held (2003, 521), ki pravi, da kozmopolitski zakon zahteva podrejenost regionalnih, nacionalnih in lokalnih »suverenosti« krovnemu pravnemu okviru, znotraj katerega pa so lahko združenja samoupravna na različnih nivojih. Znotraj kozmopolitskega okvira je namreč politična avtoriteta držav »samo en moment v kompleksnem, prekrivajočem se režimu politične avtoritete; legitimna politična moč v tem okviru veže države v kompleksno mrežo odnosov avtoritet, kjer so mreže urejene ali vzorčaste interakcije med neodvisnimi a medsebojno povezanimi političnimi agenti, vozlišči dejavnosti, ali mesti politične moči« (*ibid.*, 521).

Archibugi (2010, 314–318) je razdelal pet paradigmatiskih dimenzij: lokalno, državno, meddržavno, regionalno in globalno, ki so medsebojno povezane in se dopolnjujejo ter lahko kot take predstavljajo osnovo za grajenje kozmopolitske demokratičnosti od spodaj navzgor. Njegova razdelitev je za dokazovanje pomembnosti obstoja nacionalnih držav znotraj kozmopolitske demokracije pomembna, zato bomo v naslednjih odstavkih na kratko povzeli njegovih pet paradigmatiskih dimenzij.

Lokalna dimenzija – Dandanes demokracijo na nacionalni ravni sestavlja demokracija na različnih nivojih in težko si predstavljamo demokratične procese na državni ravni brez »lokalne mreže demokratičnih institucij, združenj in gibanj« (*ibid.*, 314). Archibugi pravi, da je ta dimenzija sicer načeloma sprejeta kot del državne demokracije, se pa čedalje pogosteje tudi na tem nivoju sklepajo povezave med različnimi akterji (skupnosti, nevladne organizacije, lokalne vlade itn.), ki ne pripadajo

isti državi (*ibid.*). Tu gre lahko, na primer, za povezave akterjev ob nacionalni meji. V nekaterih primerih tovrstne rešitve delujejo, v drugih pa ne. Na področju lokalne dimenzije bi kozmopolitska demokracija »predlagala spodbujanje struktur lokalne oblasti in, kadar bi bilo potrebno, vzpostavila *ad hoc* lokalno vlado, ki bi rešila probleme z vključitvijo ločenih delov različnih teritorialnih držav« (*ibid.*, 314). S tem bi imele neposredno vpletene interesne skupine večjo pogajalsko težo, omogočena pa bi bila lažja »identifikacija politik, ki bi bile najbolj koristne za skupno dobro« (*ibid.*, 314).

Državna dimenzija – Archibugi (*ibid.*) trdi, da demokracija še vedno ni vzpostavljena po celem svetu, kljub temu da je postala ideal – tudi mnogim tistim, ki prej niso verjeli vanjo. Demokracija se spopada s težavami tudi v državah, kjer je že globoko zasidrana, saj pogosto ni zmožna zadostiti zahtevam državljanom, zato Archibugi (*ibid.*) predlaga razširitev – ne (samo) v državni, pač pa (predvsem) v transnacionalni sferi, saj državo vidi kot laboratorij in zastopnika kozmopolitske demokracije. Kot laboratorij zato, ker je dandanes ena izmed težav nacionalne države »priznavanje pravic posameznikom, ki običajno ne štejejo kot državljani – na primer begunci in imigranti« (*ibid.*, 315). Dandanes je namreč veliko razlik med pravicami različnih skupin znotraj nacionalnih držav, kar kažejo težave na področju priznavanja pravic manjšinam, različni problemi glede verskih skupnosti, ki niso del večinske religije v posameznih državah, težave s pripadniki različnih kulturnih in etničnih ozadij, ki niso podobna nacionalni kulturi oz. etnični skupini, nenazadnje pa smo velike težave lahko opazovali pri soočanju z migrantskimi tokovi, ki so posledica vojn in slabih življenjskih razmer. »Demokratska država je osnovana ne samo na enakosti, ampak tudi na sprejemanju in seveda spoštovanju teh razlik. Načelo politične enakosti začinja biti postopoma interpretirano fleksibilno in kreativno« (*ibid.*, 315). Archibugi pravi, da se včasih preizprašuje logiko za trenutno razdelitvijo nacionalnih držav, ki pogosto vključuje posameznike z zelo malo skupnimi kulturnimi, etničnimi in verskimi značilnostmi, na drugi strani pa posameznike, ki si tovrstne lastnosti delijo, razmeji med dve državi (*ibid.*). »Potreba za kozmopolitski pristop, osnovan na načelu inkluzivnosti, ne izhaja več samo na mejah, ampak tudi v šolah in soseskah, v katerih je že nameščen celoten široki spekter etničnih skupin« (*ibid.*, 315).

Meddržavna dimenzija – »Sam obstoj medvladnih organizacij je indikacija ne samo potrebe po širitvi meddržavne ravni vsaj nekaterih načel demokracije (formalna enakopravnost med člani, javnost postopkov, pravilo zakona), ampak tudi povezanih težav« (*ibid.*, 315–316). Archibugi (*ibid.*, 316) pravi, da ni treba biti zagovornik demokracije in še manj kozmopolitske demokracije, da podpiraš delo medvladnih organizacij, ker imajo slednje »namen olajšati delovanje držav – tako demokratičnih kot avtokratskih – toliko da se omeji njihovo suverenost«. Avtor (*ibid.*) opaza, da se različne struje ali šole (realisti, idealisti, funkcionalisti in federalisti) enako zavzemajo za medvladne organizacije, kljub temu da si zanje predstavljajo različne prihodnosti. V okviru mednarodnih institucij pa lahko govorimo o demokratičnem deficitu, saj jih načeloma sestavljajo predstavniki vlad, ki pa niso nujno demokratične. Archibugi (*ibid.*, 316) pravi, da so torej »o/dločitve, ki zadevajo številne države, tako lahko sprejete s strani teles, ki jih sestavljajo tako demokratične kot avtokratske vlade«, zato je razumljivo, da imajo lahko demokratične vlade »utemeljene razloge za nenaklonjenost večinskemu principu, če, na primer, predstavniki medvladnih teles niso bili demokratično izvoljeni in še toliko bolj, če so pristojnosti razširjene na zadeve internega pomena«.

Archibugi (*ibid.*, 316) postavlja pod vprašaj tudi večinsko načelo v meddržavnih organizacijah, ki temeljijo na formalni enakosti držav članic, kar pomeni, da je »glasovalna pravica vsake države neodvisna od njene populacije in njenih političnih ali vojaških moči ter stopnje vpetosti v sprejete odločitve«. Ob tem se poraja vprašanje, če je lahko na primer »večinska odločitev Generalne skupščine ZN demokratična, če je glas Malte enakovreden glasu Indije ali Grenadin glas enakovreden ZDA« (*ibid.*, 316). Archibugi ugotavlja, da imajo v teoriji države, ki sestavljajo samo 5 odstotkov svetovne populacije, večinski glas v Generalni skupščini, ob tem se pa sprašuje, če bi bila odločitev, »ki jo je sprejelo samo šest držav (Kitajska, Indija, ZDA, Indonezija, Brazilija in Rusija), bolj demokratična tudi če teh šest držav sestavlja več kot polovico svetovne populacije. Kakšno večinsko načelo bi vodilo k večji stopnji demokratičnosti?« (*ibid.*, 316).

Archibugi (*ibid.*, 316) pojasnjuje, da veto petih držav v Varnostnem svetu »krši vsa konvencionalna načela demokratičnosti; v MDS in Svetovni banki pa je moč odločanja osnovana na bogastvu«. Nadalje nedemokratičnost mednarodnih institucij kažejo tudi srečanja G7 in G8, pri čemer ti dve organizaciji formalno sploh nista meddržavni organizaciji, kljub temu pa na teh srečanjih »majhno število vlad sprejema odločitve,

ki zadevajo celoten planet. Glavno sodobno vojaško zavezništvo, NATO, je večkrat posredovalo v notranjih zadevah posameznih držav članic, da bi preprečilo domnevno pro-sovjetskim dostop do vlade oz. vladanja preko svobodnih volitev« (*ibid.*, 316).

Jasno je, da je tudi na področju meddržavnih institucij potrebno veliko narediti v smeri večje proceduralne in odločevalske demokratičnosti in, kot pravi Archibugi, »tudi v smeri, da bodo le-te odgovarjale posameznikom, državljanom« (*ibid.*, 316).

Regionalna dimenzija – »Težave, ki ne spadajo v dimenzijo nacionalnih držav, so lahko naslovljene na regionalni ravni. V mnogih primerih je regionalno vladovanje bolj primerno in učinkovito za javne politike« (*ibid.*, 317). Kot primer Archibugi navaja EU, kjer je »prvih šest držav članic počasi, a konstantno razvijalo politični sistem, ki se je bil zmožen razvijati in okrepiti notranjo demokracijo svojih članic« (*ibid.*, 317). V zadnjih nekaj letih se število regionalnih organizacij povečuje, je pa EU brez dvoma najbolj sofisticirana med njimi. Kljub temu da so komercialni razlogi pogosto eno glavnih vodil ali vzgibov za ustanavljanje regionalnih organizacij, pa lahko v tem vseeno vidimo pozitivne učinke povezovanja, kar bi kozmopolitska demokracija le še okrepila. Archibugi (*ibid.*, 317) vidi veliko prednost regionalnih dimenzij predvsem kot faktor stabilnosti »na področjih, kjer so individualne komponente bistveno manj seznanjene z demokratičnimi procedurami, kjer se je izkazalo, da državna politična enotnost ne more obdržati ekskluzivne uporabe sile znotraj države in vzdrževati mirnih odnosov brez nje«. Kot takšen primer Archibugi (*ibid.*) navaja območje Velikih jezer v Afriki, kjer so ustanovili nacionalne države brez upoštevanja starih skupnosti, vasi, etničnih skupin itn., zato je tam veliko konfliktov, ki bi jih bila po njegovem mnenju regionalna organizacija sposobna reševati bolje, seveda v sodelovanju s predstavniki držav in lokalnih skupnosti.

Globalna dimenzija – Archibugi (*ibid.*, 318) pravi, da si marsikdo težko predstavlja odločanje na globalnem nivoju na osnovi demokratičnih procedur, izhaja pa iz predpostavke, da globalno vladovanje dejansko obstaja in da »mednarodna družba ni več, če je kdaj sploh bila, popolnoma anarhična«. Avtor (*ibid.*) sicer priznava, da ima trenutno globalno vladovanje veliko pomankljivosti in da včasih celo ne uspe izvajati ukrepov in nalog, ki si jih zada. Kljub temu pa vztraja, da je možno, da bi državljani imeli na globalni ravni »glas in politično franšizo«, ki bi bila vzporedna in hkrati neodvisna od tiste, ki jo imajo znotraj države (*ibid.*, 318). Da je na globalni ravni

potrebno še veliko narediti se strinja tudi Habermas (2003, 543), ki zelo problematizira manjko zakonov, institucij ali česa drugega na globalnem nivoju, kar bi zagotavljalo omejitve pri trgovanju in varnost za vse vpletene akterje. Tovrstne regulacije so po njegovem mnenju mogoče znotraj organizacije kot je EU, ki je »prevzela značaj države, ne glede na njeno multinacionalno sestavo in osrednje vloge nacionalnih držav«, zdi pa se mu, da tovrstne institucije ni na širši, globalni ravni – ZN so po njegovem mnenju namreč »ohlapna skupnost držav«, ki ji manjka »kvaliteta skupnosti svetovnih državljanov, ki lahko legitimirajo« politične odločitve te organizacije (*ibid.*, 543).

Archibugi (2010) torej razume delovanje kozmopolitske demokracije na petih nivojih; lokalnem, državnem, meddržavnem, regionalnem in globalnem, gradnja tega sistema pa mora potekati od spodaj navzgor. Podobne ideje imajo tudi drugi kozmopoliti (npr. Eckersley 2007).

Held (2006a, 305) pa na primer pravi, da bi morali v okviru kozmopolitske politične skupnosti »ustanoviti krovno omrežje demokratičnih javnih forumov«, le-ti pa bi zajemali zajemali mesta, nacionalne države, regije in širši nadnacionalni red. »Ustvariti bi bilo treba učinkovite in odgovorne politične, administrativne in regulativne kapacitete na globalnih in regionalnih ravneh, ki bi dopolnjevale tiste na lokalnih ravneh« (*ibid.*, 305). Held (*ibid.*, 306) pravi, da bi za to potrebovali:

- »Oblikovanje avtoritativne skupščine vseh držav in agencij – reformirana Generalna skupščina ZN ali njeno dopolnilo«, katere fokus bi bile težave, ki so globalne in pomembne za človeštvo – zdravje, obvladovanje bolezni, oskrba s hrano in distribucija, nacionalni dolgovi držav v razvoju, globalno segrevanje, tveganja nuklearnega, kemičnega in biološkega vojskovanja. »Naloga generalne skupščine bi bila določiti pravni okvir, demokratična načela in minimalne pogoje za uspeh človeštva« (*ibid.*, 306).
- Oblikovanje regionalnih parlamentov in struktur vladovanja, kjer je to mogoče (npr. v Latinski Ameriki in Afriki), ter okrepitev vloge teh teles, kjer že obstajajo (EU), »zato da njihove odločitve postanejo priznane in sprejete kot legitimni in neodvisni viri regionalne in mednarodne regulacije« (*ibid.*, 306).
- »Odpiranje funkcionalnih mednarodnih vladnih organizacij (npr. STO, MDS in Svetovna banka) javnemu pregledu in postavljanju agende,« ki morajo

odgovarjati regionalnim in globalnim skupščinam (*ibid.*, 306). Held vztraja, da morajo tovrstne institucije delovati transparentno in biti odprte javnemu nadzoru, morda na podlagi voljenih nadzornih teles ali funkcionalnega posvetovalnega foruma, kjer bi bili predstavniki različnih interesnih skupin (*ibid.*).

- Kjer so trenutno medvladne organizacije šibke ali jih ni, je potrebno ustanoviti »nove mehanizme in organizacije, npr. na področjih okolja in socialnih zadev. Ustanovitev novih globalnih struktur vladanja, z odgovornostjo za naslavljanje revščine, blaginje in podobnih zadev, je ključnega pomena za izravnavo moči in vpliva tržno orientiranih agencij kot sta STO in MDS« (*ibid.*, 306).
- »Okrepitev in transparentnost organizacij nacionalne in nadnacionalne civilne družbe, naslavljanje potencialno motečih vplivov tistih, ki imajo moč 'biti najglasnejši', in naslavljanje manjka jasnosti glede pogojev sodelovanja nedržavnih akterjev z medvladnimi in drugimi vodilnimi političnimi telesi« (Edwards in Zadek v Held 2006, 307). Potrebno je najti načine, kako bodo nevladni akterji delovali in kako okrepiti njihove reprezentativne kapacitete v medvladnih in drugih političnih telesih, ki se ukvarjajo s procesi globalne politike. Da bi se izognili temu, da bi bili državljani razvitih držav v globalnih politikah »nepravično zastopani dvakrat (enkrat preko njihovih vlad in enkrat preko njihovih NVO), je potrebno posvetiti posebno pozornost in podporo povečanju vloge NVO iz držav v razvoju« (Held 2006a, 307).
- »Uporaba splošnih referendumov na ravni vseh narodov in nacionalnih držav, na regionalnih in globalnih ravneh v primeru spornih prioritet, povezanih z izvajanjem ključnih kozmopolitskih skrbi« (*ibid.*, 307).
- »Razvoj organov kazenskega pregona in prisilnih zmogljivosti, vključno z ohranjanjem in vzpostavljanjem miru, za pomoč pri soočanju z resnimi regionalnimi in globalnimi varnostnimi grožnjami« (*ibid.*, 307).

»Z roko v roki s temi spremembami se kozmopolitski model demokracije zavzema za utrditev grozdov pravic in dolžnosti, vključno s civilnimi, političnimi, ekonomskimi in socialnimi pravicami in dolžnostmi, da bi zagotovil oblike in meje demokratičnega odločanja« (*ibid.*, 307). Vse to bi moralo bilo zapisano v ustavah parlamentov in

skupščin na vseh ravneh – nacionalnih, regionalnih in globalnih – hkrati pa je potrebno okrepiti moč mednarodnih sodišč.

Pomemben vidik pravnega kozmopolitizma je okrepitev demokracije na globalni ravni in demokratično delovanje vseh institucij na vseh ravneh kozmopolitskega vladovanja, pri čemer nacionalna država še vedno igra pomembno vlogo. Izredno pomembna je primerna razdelitev pristojnosti institucij, saj je nekatera vprašanja bolj primerno reševati na lokalni ravni, druga na nacionalni, tretja na globalni itn.

6 Politični kozmopolitizem

Kot smo že povedali v uvodu, politični kozmopolitizem poudarja globalno vladovanje oz. vlado, velik pomen pa daje tudi reformi mednarodnih političnih institucij, da bodo v skladu s kozmopolitskimi ideali (Brown in Held 2010, 11). Eckersley (2007, 676) trdi, da mora biti kozmopolitska demokracija naprej nacionalni in ne internacionalni ali globalni projekt, prva naloga kozmopolitskih demokratov pa je po njegovem mnenju ugotoviti, kakšna oblika nacionalne države je primerna osnova za kozmopolitski globalni red.

6.1 Kozmopolitizem kot večnivojska demokracija

Held (2003, 523) pravi, da politični kozmopolitizem vključuje »zagovornišтво regionalnega in globalnega vladovanja in vzpostavitev političnih organizacij in mehanizmov, ki bi zagotovili okvir regulacije in organov pregona po celem svetu«. Kozmopolitski pogledi se sicer pogosto razlikujejo glede točne narave in oblike takšnega okvira, se pa večinoma strinjajo, da politični kozmopolitizem zahteva, da bi naj imele države zmanjšano vlogo v primerjavi z institucijami in organi na regionalni ter globalni ravni. S te perspektive so lahko pravice in dolžnosti pozameznikov ustrezno negovane samo, če so podrejene ne samo zakonom in ustavam nacionalnih držav, pač pa tudi tistim, ki so napisane s strani regionalnih in globalnih režimov, zakonov in institucij.

Held (*ibid.*, 523) pravi, da so se v klasičnih in liberalnih režimih suverenosti nacionalne države ukvarjale tudi s težavami, ki so presegle njihove meje, dandanes pa je to preživeto, saj je po njegovem mnenju ta logika zastarela in na takšen način ni več mogoče reševati »mnogih kompleksnih težav, vse od gospodarskih uredb, izčrpavanja naravnih virov, pa do degradacije okolja«. Held pravi, da je z vidika političnega kozmopolitizma nekatere težave možno in primerno reševati s prostorsko razmejenimi političnimi sferami (mesta, države in regije), druge – kot na primer okolje, zdravstvo, gospodarske uredbe – pa za primerno naslavljanje potrebujejo obsežnejše institucije (*ibid.*). Govorimo torej o gradnji večnivojske demokracije, del katere so tudi nacionalne države, njena pomembna komponenta pa je t. i. sistem *check and balances*, ki omogoča

demokratski nadzor različnih teles in s tem učinkovito izvajanje politik na različnih področjih.

Tudi Pikalo (2009, 563) trdi, da kozmopolitska demokracija ni nikoli zagovarjala, da mora država propasti, saj lahko samo slednja izvaja določene funkcije. Poiskati je potrebno rešitev oz. sistem, ki bo vključeval tako nacionalne države kot druge institucije, ki bi delovale z roko v roki, s čimer se strinja tudi Pikalo (*ibid.*, 571), ki pravi, da »/g/globalno vladovanje deluje najbolje na večnivojski način; pri tem se uporabljajo različni pristopi na različnih ravneh za različne probleme. Posebej je globalno vladovanje uspešno, kadar akterji različnih ravni sodelujejo«. Kot mnogi drugi avtorji (npr. Habermas (2013), Brown (2011), Tan (2010) itn.) tudi Pikalo (2009, 563) pravi, da se globalna razširitev demokracije »ne zavzema za novo državo, ampak za novo obliko organizacije, ki bo prevetrila funkcije in moči držav na mednarodni ravni, ki naj bi preprečile oligarhične pozicije, kot jih poznamo danes«.

Podobnega mnenja je tudi Archibugi (2010, 313), ki pravi, da bi večina pristojnosti še vedno ostala v rokah današnjih struktur moči, ne glede na to, kakšna forma transnacionalne demokracije bi bila vpeljana, kajti malo verjetno je, da bi slednja posedovala potrebne vire in pristojnosti za obravnavo vseh vprašanj. Archibugi (2000, 143) pojasnjuje, da je kozmopolitska demokracija osnovana na predpostavki, da bodo pomembni cilji, kot so nadzor nad uporabo sile, spoštovanje človekovih pravic in samoodločbe, doseženi le preko razširitve in razvoja demokracije. Pravi, da se kozmopolitizem od splošnega pristopa razlikuje v tem, da slednji »poziva le h globalni odgovornosti, kozmopolitska demokracija pa skuša vpeljati načela demokracije na mednarodni ravni« (*ibid.*, 143). Pri tem so možne različne oblike organizacije, Archibugi pa poudarja, da mora demokracija preseči meje nacionalnih držav in se uveljaviti na svetovni ravni, »zato da bi težave, kot so zaščita okolja, regulacije migracij in poraba naravnih virov, bile podvržene potrebni demokratski kontroli« (*ibid.*, 143).

Neizbežno se pri razpravi o odločanju in pristojnostih pojavi vprašanje, kako v raznorazne odločitve vključiti posameznike in na kakšen način. Archibugi (2010, 320) pravi, da pri določenih globalnih problemih, »kot so tisti povezani z okoljem, zaščito človekovih pravic ali prihodnjih generacij, ni razloga za oddaljevanje od načela 'ena

oseba, en glas'. Tudi če je vsaka oseba vpletena v različni meri, demokratična teorija predvideva, da posameznik deluje kot predstavnik politične skupnosti,« saj se v demokratični politični skupnosti predpostavlja, »da lahko presoje posameznikov prispevajo k najboljšim odločitvam za družbo, ne glede na to, ali so posamezniki direktno vpleteni«. Na drugi strani pa Archibugi (*ibid.*, 320) pravi, da enako pravilo ne velja za lokalne zadeve, na primer – pravico za voljenje župana morajo imeti samo prebivalci dotičnega mesta: »Pri presajanju demokratičnih načel na globalni nivo se je nujno treba odločiti, kdo uveljavlja moč odločanja«. Archibugi (*ibid.*), kot primer navaja tudi reko Donavo, ki teče skozi Nemčijo, Avstrijo, Slovaško, Madžarsko, Hrvaško, Srbijo, Romunijo, Moldavijo, Ukrajino in Bolgarijo. Archibugi pravi, da bi v takšnih primerih morali imeti večjo moč odločanja prebivalci mest, skozi katera teče Donava, saj se zadeve glede reke bolj tičejo tistih, ki živijo na Dunaju, kot pa tistih, ki živijo v Pragi. »Kozmopolitska demokracija je torej projekt, ki stremi k razvoju demokracije na različnih nivojih vladanja na predpostavki, da so lahko ti nivoji izvajani hkrati, čeprav so neodvisni drug od drugega«, vsak nivo pa zahteva tudi različne procedure odločanja (*ibid.*, 325).

Held (2006a, 305), ki zagovarja poglobljeno in razširjeno demokracijo med narodi, regijami in globalnimi mrežami, meni, da je za takšen projekt potreben razvoj »administrativnih zmožnosti in neodvisnih političnih resursov na regionalni in globalni ravni, ki bi dopolnjevali administrativne zmožnosti in neodvisne politične resurse na lokalni in nacionalni politični ravni«. S tem bi povečali administrativne zmožnosti in odgovornosti regionalnih institucij, kot je EU, skupaj z razvojem administrativnih zmožnosti in odgovornosti samega sistema ZN. Po Heldovem (*ibid.*, 305) mnenju kozmopolitska demokracija ne bi zahtevala zmanjšanja kapacitet nacionalnih držav, pač pa bi »ukoreninila in razvila institucije na regionalni in globalni ravni kot potrebno dopolnilo tistim na ravni nacionalnih držav«. Ta koncept priznava pomen nacionalnih držav znotraj kozmopolitske demokracije, »hkrati pa zagovarja sloj vladovanja, ki bi predstavljal omejitve nacionalni suverenosti« (*ibid.*, 305).

6.2 Nadgradnja obstoječih institucij

Predlogi kozmopolitske demokracije, ki zagovarjajo obstoj nacionalnih držav znotraj širše demokratične sheme institucij in procesov, tako nasprotujejo kritikom, ki

nasprotujejo kozmopolitski demokraciji in trdijo, da demokracija nad nacionalno ravni ni mogoča. Kot posebej pomembno Archibugi (2000, 144) izpostavlja to, da želi, za razliko od drugih podobnih projektov, demokratični kozmopolitizem ustvariti »institucije, ki omogočajo, da so v globalnih zadevah slišani glasovi posameznikov, ne glede na njihovo resonanco doma. Demokracija kot forma globalnega vladovanja mora biti torej realizirana na treh različnih, medsebojno povezanih nivojih: znotraj držav, med državami in na svetovni ravni«.

Celotna ideja te večnivojske kozmopolitske demokracije teži k temu, da ima posameznik kar največji možen vpliv na politike na vseh ravneh – lokalni, nacionalni, regionalni in nenazadnje na globalni. Zatorej se strinjamo z Archibugijem (*ibid.*), ki pravi, da je znotraj držav potrebno spodbujati participacijo, še posebej v državah, ki imajo še vedno avtoritarne režime, je pa pri tem treba paziti, da ne pride do demokratičnega fundamentalizma, saj ni demokratično, če ljudi siliš v demokratičnost. Na meddržavni ravni je po Archibugijevem (*ibid.*) mnenju treba okrepiti moč in mrežo že obstoječih medvladnih organov, kot so ZN, za katere so bili podani že mnogi predlogi za demokratične reforme. Tudi na tem nivoju je potrebno spodbujati participacijo posameznikov in jim preko različnih vzvodov dati moč odločanja. Na vprašanje, kakšne oblike bi naj bile institucije na svetovni ravni, Archibugi (*ibid.*) odgovarja, da je ena možnost svetovni parlament, podoben Evropskemu parlamentu – Italijansko združenje za mir (*Associazione per la Pace*) je na primer že organiziralo svetovna srečanja, pri čemer so bili pozorni, da so povabili predstavnike ljudi, namesto predstavnikov držav. V jedru kozmopolitske demokracije je namreč tudi to, da »demokracijo vrnemo ljudem« in da bodo le-ti imeli moč (so)odločati o težavah in vprašanjih, ki se jih (ne)posredno tičejo. Zato se nam zdi Archibugijev predlog zelo relevanten, saj posameznik v trenutnem mednarodnem sistemu samo posredno, preko nacionalnih volitev, vpliva na odločanje tako v mednarodnih institucijah kot pri meddržavnih dogovorih. Kot izjemo tu vidimo EU, kjer na ravni držav članic posamezniki volijo svoje predstavnike v Evropski parlament. Raziskave sicer kažejo na velik demokratični primankljaj na tej ravni, zato bi bilo na ravni kozmopolitske demokracije potrebno veliko vložene truda pri ozaveščanju ljudi, da se bodo počutili odgovorne za soodločanje in da bodo hkrati sposobni in vešči sprejemanja pomembnih odločitev. EU lahko dojemamo kot študijo primera, iz katerega se je mogoče marsikaj

naučiti, da ne bi v okviru kozmopolitske demokracije ponavljali istih napak, dobre prakse, primerno prilagojene, pa je seveda mogoče uporabiti na svetovni ravni.

McGrew (2003, 502–503) pravi, da kozmopolitska demokracija daje še posebno pozornost institucionalnim in političnim pogojem, ki so potrebni za »učinkovito demokratično vlado znotraj, med in preko držav«. Ponovno torej govorimo o kozmopolitski demokraciji v smislu nadgradnje obstoječih institucij, ki bi jih seveda bilo potrebno reformirati, nekatere pa celo na novo konstruirati. Ne gre za vzpostavitev globalne vlade, pač za kompleksen sistem raznolikih in prekrivajočih se centrov moči, ki jih ureja demokratična zakonodaja. Held (v McGrew 2003, 503) poudarja izboljšanje načela avtonomije tako posameznikov kot skupnosti, s katerim bi uredili »pristojnosti in omejitve, pravice in dolžnosti, ki presegajo zahteve nacionalnih držav«. Archibugi (2000, 144) temu pritrjuje, saj ideje kozmopolitske demokracije, v nasprotju s federalistično tradicijo, ne trdijo, da bi morale nacionalne države nehati obstajati zato, da bi se razvila svetovna država: »Določene politične in administrativne funkcije lahko opravlja samo država; hkrati pa težave, s katerimi se države trenutno soočajo, ne morejo biti rešene s preprostim povečanjem njihovih velikosti«. Archibugi (*ibid.*, 144) tako pravi, da »globalna razširitev demokracije vsebuje oboje, tako novo obliko organizacije, ki ne želi zgolj reproducirati državnega sistema na svetovni ravni, kot revizijo pristojnosti in nalog držav na mednarodni ravni, ki jih bo prikrajšala za oligarhično moč, ki jo sedaj uživajo«. McGrew (2003, 503) vidi kozmopolitsko demokracijo kot demokratično rekonstrukcijo, ki zahteva, da bi bile demokratične prakse bolj celovito vgrajene znotraj skupnosti in civilnih združenj, kar bi demokracijo okrepilo od zunaj preko mreže regionalnih in mednarodnih agencij in združenj. »Takšni mehanizmi bi lahko promovirali odgovornost nad oblikami globalne moči, ki trenutno uhajajo učinkovitemu demokratičnemu nadzoru« (*ibid.*, 503).

Habermas (2013, 227) pri svojih predlogih načina oblikovanja kozmopolitske demokracije izhaja iz Kantove ideje kozmopolitizma, vendar jo nadgradi in prilagodi današnjemu času. Predvsem pa pri tem izhaja iz že obstoječih institucij. Kant namreč predlaga prenos ustave (takšne, kot je nastala iz okvirov ameriške in francoske revolucije) iz nacionalne na globalno raven, torej si zamišlja obstoj svetovne republike. To pomeni »preoblikovanje 'mednarodnega' prava kot prava držav v 'kozmpolitsko' pravo kot pravo posameznikov«, kar pomeni da posamezniki ostanejo državljani

nacionalnih držav, hkrati pa postanejo tudi člani politično konstituirane svetovne družbe (*ibid.*, 227).

Tudi Habermas (*ibid.*) zagovarja nadgradnjo oz. transformacijo že obstoječih institucij, predlaga pa tripartitni model kozmopolitske demokracije, ki ga karekterizirajo tri arene in trije tipi kolektivnih akterjev. *Nadnacionalno areno* (ang. *supranational arena*) okupira en sam akter: »Mednarodna skupnost prevzame institucionalno obliko *svetovne organizacije*«, ki ima zmožnost delovati na dobro opredeljenih področjih, ne da bi zavzela značaj ali lastnosti države (*ibid.*, 230–231). Njeni dve glavni funkciji, ki ju lahko opravlja nemoteno in efektivno, sta zagotoviti mir in človekove pravice na svetovni ravni. Tu bi šlo za transformacijo ZN, ki bi morali prestat reformo, katere namen je krepitev ključnih institucij, in izluščiti, katere so druge pomembne institucije. Znotraj svetovne organizacije bi imele nacionalne države pomembno vlogo, saj bi bila organizacija tesno povezana z nacionalnimi parlamenti, hkrati pa bi bili komunikacijski tokovi pod nadzorom NVO in drugih predstavnikov »mobilizirane svetovne javnosti« (*ibid.*, 231). Tako posamezniki kot nacionalne države bi bile podvržene mednarodnemu pravu, ki bi bil reformuliran v »režim kozmopolitskih človekovih pravic«, kar bi omogočalo zaščito posameznikov tudi pred njihovimi lastnimi nacionalnimi vladami (*ibid.*, 231).

Kot opaža Habermas (*ibid.*, 231), lahko trenutno v *transnacionalni areni* (ang. *transnational arena*) vidimo mreže in organizacije, ki se »ukvarjajo s povečanimi zahtevami za koordinacijo čedalje bolj kompleksne svetovne družbe«, opozarja pa, da je koordinacija vlad ter vladnih in nevladnih akterjev primerna le za določene kategorije čezmejnih težav. »Postopki za izmenjavo informacij in posvetovanje, za pomoč in usposabljanja, nadzor in sporazume zadostujejo za obvladovanje 'tehničnih' vprašanj (kot na primer poenotenje ukrepov, regulacijo telekomunikacij ali preprečevanja nesreč, zaježitve epidemij in boj proti organiziranemu kriminalu)« (*ibid.*, 231). Ti problemi niso nujno politične narave, kot so na primer globalna energija, okoljske, finančne in gospodarske politike, ki se vse tičejo vprašanja pravične distribucije. »Kar zadeva takšne težave *svetovnih domačih politik* (ang. *world domestic politics*), obstaja potreba po regulaciji in pozitivni integraciji, za katero tako okvir kot akterji še ne obstajajo« (*ibid.*, 231). Habermas (*ibid.*, 231–232) meni, da obstoječa politična omrežja ne zagotavljajo okvira za zakonodajo in ustrezne procese oblikovanja politične volje.

Sam tu vidi možnost oblikovanja *regionalnih ali kontinentalnih režimov* (ang. *regional or continental regimes*), ki bi imeli »zadosti reprezentativni mandat za pogajanja in uveljavljanja potrebnih pristojnosti za implementacijo preko velikih ozemelj« (*ibid.*, 232). Pri tem je nujna ustanovitev t. i. *checks and balances* in pa dovoljšnje pristojnosti takšnih globalnih akterjev.

S temi ukrepi bi v prehodni fazi obstajali podobni mednarodni odnosi, kot jih poznamo danes, saj pod efektivnim režimom ZN tudi najmočnejši globalni akterji ne bi imeli možnosti zatekanja k vojni kot legitimni rešitvi za reševanje težav. Habermas (*ibid.*) pa na tem mestu vidi težavo v tem, da so trenutno edini kompetenten akter na transnacionalni ravni samo ZDA. To pa obrne pozornost na *tretji ali nižji nivo nacionalnih držav* (ang. *third or lower level of the nation-states*). Slednje že oblikujejo regionalna zavezištva, ki pa so precej šibka: »Nacionalne države morajo zrasti preko medvladnih oblik sodelovanja, če želijo na svetovni ravni prevzeti vlogo nosilcev svetovne notranje politike in zagotoviti demokratično legitimost za svoje nadnacionalne sporazume« (*ibid.*, 232).

6.3 Federalne oblike kozmopolitske demokracije

Na tem mestu se nam zdi primerno na kratko opisati tudi dva predloga kozmopolitske demokracije, za katera sicer Brown (2011) meni, da nista izvedljiva, ker ne upoštevata trenutnega realnega stanja in odnosov na državni in globalni ravni. Na drugi strani Brown (*ibid.*) kot bolj izvedljive vidi Archibugijeve predloge kozmopolitske demokracije, ki smo jih v tem delu že na kratko povzeli.¹¹

Yunker (v Brown 2011, 59–61) predlaga *top-down institucionalno kozmopolitsko strukturo*, ki jo imenuje *Federalna unija demokratičnih narodov* (ang. *Federal Union of Democratic Nations*). To bi bila »popolna državna entiteta, sestavljena iz zakonodajne, izvršilne in sodne veje«, prevzela bi nekatere značilnosti današnjih nacionalnih držav in seveda dodatne, ki ustrezajo kozmopolitskim idealom – glavno mesto, vojsko, zastavo, Svetovni program za gospodarsko izenačevanje, direktno voljene predstavnike, davke itn. (*ibid.*, 59). »Moralna in praktična motivacija za oblikovanje te svetovne vlade je to, da bi, če bi bila 'pravilno oblikovana', koristi

¹¹ Glej 5.1 Uvedba kozmopolitske teorije v prakso.

svetovne vlade močno odtehtale njene negativne posledice« (*ibid.*, 60). Yunker (*ibid.*) poudarja, da bi morala biti izpolnjena dva elementa, ki bi preprečevala oblikovanje despotizma in zlorabo moči: prvič, države bi lahko imele svojo vojsko, in drugič, države bi imele pravico, da kadarkoli zapustijo unijo. Ob tem zagovarja mnenje, da bi bilo potrebno takšno unijo čimprej oblikovati na podlagi podrobnega institucionalnega načrta, pri čemer pa mora biti izpolnjen en zelo pomemben pogoj: premagovanje gospodarskih ovir, kar bi urejal Svetovni program za gospodarsko izenačevanje, da bi ustvaril bolj izravnano »gospodarsko in politično okolje za mednarodno sodelovanje« (*ibid.*, 60).

Za ustanovitev federalne svetovne države se zavzema tudi Marchetti (v Brown 2011, 61–62), ki problematizira dejstvo, da trenutni mednarodni red »sistematično izključuje posameznike iz transnacionalnih odločitev, ki zelo vplivajo na njihova življenja«, posledično je ta sistem »kršitev temeljnih demokratičnih načel« in s tem kaže na »ključni deficit mednarodnega sistema«. Kot alternativni model Marchetti (*ibid.*, 61) predlaga *posledični kozmopolitizem* (ang. *consequentialist cosmopolitanism*), ki vsebuje dve nujni normativni načeli, da bi mednarodni sistem ponovno pridobil legitimnost: prvič, vključevati mora posledični pogoj, ki maksimira »svobodo izbire kot izračun za dobrobit«, in drugič, zadostiti mora kozmopolitskim pogojem, pri čemer mora biti »vsak legitimen sistem vse vključujoč«. Marchetti (*ibid.*, 61) predlaga širitev domačega (ang. *domestic*) sistema demokracije na transnacionalni nivo, strukturiranega »na več nivojih, ki upoštevajo različne meje pristojnosti, koordiniranih preko svetovnega federalnega sistema«. Gre torej za okvir *kozmo-federacije*, kot to poimenuje Marchetti, katerega glavni del bi bil nadnacionalni organ, iz katerega nacionalne države (za razliko od Yunkerjevega predloga) ne bi mogle izstopiti, sestavljal bi ga svetovni parlament z neposredno voljenimi predstavniki, ustavne pritožbe pa bi urejalo ustavno sodišče. Pristojnosti te vlade bi bile omejene na določene globalne težave, nacionalne države pa bi ohranile nekaj pristojnosti, vendar bi imele nadnacionalne strukture večjo moč. Marchetti poudarja, da je lahko »globalna demokracija dosežena in ohranjena samo preko lokalne demokratizacije«, in zato predlaga *bottom-up* sistem za »demokratizacijo tako znotraj kot zunaj držav« (*ibid.*, 62).

Politični kozmopolitizem zagovarja globalno vladovanje, pri čemer morajo biti pristojnosti nacionalnih držav zmanjšane, da bodo lahko večje pristojnosti dobili organi

na drugih ravneh, hkrati pa se morajo za reševanje različnih težav uporabljati različni pristopi. Nujno je sodelovanje različnih organov, akterjev in nivojev vladovanja in pa t. i. *checks and balances*.

7 Državlanski kozmopolitizem

Brown in Held (2010, 12) pojasnjujeta, da daje »državlanski kozmopolitizem poudarek na gradnjo občutka kozmopolitskega državljanstva«, kar lahko razumemo na različne načine. Večina avtorjev se namreč glede kozmopolitske demokracije strinja, da mora biti slednja grajena v več nivojih – tako mora na primer obstajati demokracija na lokalni ravni, da bi lahko govorili o demokraciji na globalni ravni.

Vidmar Hrovatova (2011, 5) pri naslavljanju dileme sodobnega državljanstva izhaja iz treh analitskih sklopov: državljanstva, članstva in pripadanja. Državljanstvo opredeljuje kot »orodje nacionalne države, ki vzpostavi vez med posameznikom in državo tako, da pravno članstvo poveže s političnim in tako ustvari pogoje za

solidarnost« (*ibid.*, 5). Članstvo po njeni definiciji »vključuje pravne, politične in kulturne vidike življenja v skupnosti in je torej hkrati konsekvence in presežek državljanstva, ki ustvarja imaginarno vez med njimi« (*ibid.*, 5). Pripadanje pa je teritorialna kategorija, »ki skupnost hkrati presega in fragmentira: presega jo, kolikor gre za univerzalizem (človekove pravice), torej ateritorialno konceptualizacijo človeštva, kontraktira navznoter pa, kolikor gre za lokalizem (občina, komune, vas, naselje, regija, nacija) pripadanja; iz teritorialne kohabitacije nastaja (ali pa ne) simbolna povezanost« (*ibid.*, 5). Opisane tri kategorije služijo kot primerno izhodišče za razpravo o kozmopolitskem državljanstvu, saj bomo tudi mi operirali s podobnimi kategorijami.

Moderni koncept državljanstva razumemo v smislu nacionalnega državljanstva, ki je teritorialno zamejeno. Held (2006b, 173) pojasnjuje, da je v središču kozmopolitske koncepcije državljanstva ideja, da državljanstvo ni nujno osnovano na »ekskluzivnem članstvu teritorialne skupnosti, pač pa na splošnih pravilih in načelih, ki so lahko zakoreninjeni in črpajo iz različnih okolij. Ta koncept temelji na dostopnosti in jasnosti načel demokracije in človekovih pravic«. Slednja načela pa ustvarjajo splošen okvir, ki posameznikom na ravni celega sveta omogoča enak moralni status, enako svobodo in enake možnosti participacije. S tem se premakne pogled državljanstva in hkrati vprašanja pripadnosti iz članstva v določeni teritorialno zamejeni skupnosti na »alternativno načelo svetovnega reda, v katerem imajo vse osebe enake pravice in dolžnosti v sferah horizontalnega odločanja, ki vplivajo na njihove življenjske potrebe in interese« (*ibid.*, 173). Tudi Vidmar Hrovatova (2011, 10) trdi, da »n/asprotja med zamejeno in teritorialno definirano nacionalno državo na eni ter univerzalnimi in deteritorializiranimi pravicami na drugi strani ustvarjajo dialektično napetost, ki kliče h konceptualiziranju novega, postnacionalnega modela članstva«. Ena od možnosti je seveda kozmopolitsko državljanstvo¹², ki je zgrajeno na temeljnih pravicah in dolžnostih vsakega posameznika, omogoča mu avtonomijo in mu priznava »sposobnost samouprave (ang. *self-governance*) na vseh ravneh človeških zadev« (Held 2006b, 173). Held trdi, da lahko samo »nacionalne identitete, odprte različnim solidarnostim

¹² Kozmopolitskega državljanstva ne gre enačiti s svetovnim ali globalnim, pri prvem gre za precej širšo kategorijo kot pri drugih dveh. V pričujočem delu se nanašamo izključno na kozmopolitsko državljanstvo, razen če je posebej izpostavljeno, da se nanašamo na katero drugo obliko.

in oblikovane s spoštovanjem generalnih pravil in načel, uspešno sprejmejo izzive globalne dobe« (*ibid.*, 173). Torej državljanski kozmopolitizem ne zahteva enotne kozmopolitske identitete ali kulture, pač pa predpostavlja obstanek nacionalnih identitet in posledično tudi nacionalnih držav znotraj širšega okvira kozmopolitskih institucij.

7.1 Kompatibilnost nacionalizma in kozmopolitizma

Z zgornjo trditvijo se strinja tudi Tan (2010, 178), ki zagovarja teorijo kompatibilnosti (liberalnega) nacionalizma in kozmopolitizma, kar je zanimivo izhodišče za gradnjo občutka kozmopolitskega državljanstva in vprašanja pripadnosti.¹³ Podobno kot zagovarjamo tezo, da je nacionalna država (pred)pogoj za kozmopolitsko demokracijo in da lahko na podlagi te institucionalne strukture gradimo druge kozmopolitske institucije ter procese, lahko postavimo tudi tezo, da je pripadnost določeni naciji lahko osnova za gradnjo kozmopolitskega državljanstva. Prav to trdi Tan (2010), ki dokazuje, da so domnevne napetosti med kozmopolitizmom in liberalnim nacionalizmom samo navidezne, saj meni, da konflikt med slednjima izgine, ko so primerno definirani in identificirani cilji ter vsebina kozmopolitizma na eni in parametri *liberalnega* nacionalizma na drugi strani.

»Liberalni nacionalisti podpirajo trditev, da nacionalna afiniteta zagotavlja pomemben predpogoj za socialno pravičnost,« je pa to, kot trdi Tan (*ibid.*, 188) nekaj povsem drugega od trditve, da je »nacionalnost edina uspešna osnova za socialno pravičnost«. Še več, Tan (*ibid.*) pojasnjuje, da nacionalnost kot osnova za socialno pravičnost pomeni, da ljudje presežejo in razširijo meje svojega moralnega univerzuma družine in skupnosti na nacijo, ki zajema tujce, kar pa po njegovem mnenju brez težav preslikamo na globalno raven, saj gre pri obeh za neko imaginarno skupnost. Z njim se strinjata tudi Beck (2006, 62), ki trdi, da lahko samo »nacionalizem, spremenjen v kozmopolitsko smer, izkoristi politični potencial za sodelovanje med državami in tako povrne sposobnost za reševanje *nacionalnih* težav pod pogoji soodvisnosti«, in Delanty

¹³ Za širšo razpravo o kompatibilnosti nacionalizma in kozmopolitizma beri Tan (2010), kjer avtor podrobno razdela svojo tezo s pomočjo odgovarjanja na različne kritike te trditve.

(2000, 137), ki pravi da mora biti kozmopolitizem »ukoreninjen v državljanskem pojmovanju naroda«.

Državljanstvo, članstvo in pripadanje torej ni nujno vezano samo na nacionalno identiteto, pač pa lahko vse tri kategorije izhajajo iz slednje in so nadgrajene, lahko tudi preobražene, na svetovno raven. To predlaga tudi Turner (2002), ki prav tako meni, da lahko kozmopolitsko državljanstvo izhaja iz ljubezni do domovine. Turner namreč meni, da ljubezen do posameznikove države kot ljubezen do republike ne izključuje spoštovanja za tuje kulture in domovine, pač pa je, ravno nasprotno, »ljubezen do domovine zgolj priprava za takšno spoštovanje« (*ibid.*, 49). Tudi on je zagovornik obstoja nacionalnih držav znotraj kozmopolitske demokracije, posebej pomembno nalogo slednjih pa vidi v varovanju človekovih pravic. Kot pomemben gradnik kozmopolitskega državljanstva Turner (*ibid.*) vidi vrline. Kozmopolitske vrline Turner (*ibid.*, 57) definira kot »nadaljno evolucijo procesa civilizacije, v kateri kozmopolitska vrlina zajema pacifistične vrednote in nadalje izključuje nasilje kot vreden model delovanja«. Še posebej pomembna vrlina je skrb za druge in zaščito pravic vseh ljudi, kar se povezuje z zakonodajo človekovih pravic, ki je izredno pomemben gradnik mednarodnih odnosov. Osnovna komponenta kozmopolitske vrline je po njegovem mnenju ironija, kajti »razumevanje drugih kultur omogoča intelektualna razdalja od lastne nacionalne ali lokalne kulture« (*ibid.*, 57). Kozmopolitska vrlina zahteva tudi samorefleksijo s spoštovanjem lastnega kulturnega konteksta in kulturnih vrednot drugih. Razumevanje in spoštovanje drugih, njihovih kultur in vrednot lahko vodi k solidarnosti, kar pa lahko pripelje do obratnega procesa nastanka državljanstva. Slednje smo namreč opisali kot orodje nacionalne države, ki preko povezovanja pravnega in političnega članstva ustvarja pogoje za solidarnost, v kozmopolitski demokraciji pa lahko preko vrlin in solidarnosti gradimo državljanstvo v obratni smeri, lahko bi se reklo tudi od spodaj navzgor.

7.2 Kozmopolitsko državljanstvo ne nadomešča nacionalnega državljanstva

Na tem mestu se je primerno obrniti na Kymlickovo (2010, 435) kritiko kozmopolitizma, ki izraža skrb nad premajhnim številom diskusij na temo, kako globalizacija vpliva na nas kot državljane, ki participiramo v procesu demokratičnega

samo-vladanja, kar pa je po njegovem mnenju pomembno vprašanje, saj lahko legitimnost in stabilnost demokratičnih političnih sistemov slabi, če »ljudje postanejo nezadovoljni s svojo vlogo državljanov«. Tega vprašanja pa se je po njegovem mnenju treba lotiti z dveh stališč – domačega in transnacionalnega oz. globalnega. Kymlicka (*ibid.*, 435) se pri svojih razmišljanjih močno opira na Heldove trditve, da globalizacija spodkopava pomen demokratičnega državljanstva na nacionalni ravni, s tem ko »nacionalne države izgubljajo del svoje zgodovinske suverenosti in postajajo tako 'odjemalci odločitev' kot 'odločevalci'«. Kymlicka se sicer z nekaterimi Heldovimi trditvami strinja, vendar pa za razliko od njega meni, da je »več prostora za optimizem glede možnosti za domače državljanstvo« in na drugi strani manj prostora za »optimizem glede globalnega državljanstva« (*ibid.*, 435).

Pri raziskovanju državljanstva je potrebno ločevati sociološki vidik od pravnega – s sociološkega vidika se zaradi globalizacije na eni strani čedalje bolj počutimo kot globalni državljani/državljeni sveta, na drugi strani pa smo pravno še vedno vezani na teritorialne države in je pogosto prehajanje med njimi (zaradi takšnih ali drugačnih razlogov) pogosto precej zapleteno, zamudno in tudi drago. To potrjuje tudi Archibugi (2010, 327–328), ki se ukvarja tudi z vprašanjem, kako premostiti razlike med socialnimi/družbenimi in pravnimi pogoji. Kozmopolitsko državljanstvo vidi kot »instrument participacije in varovanja človekovih pravic«, pri čemer ugotavlja, da bi naj temu služili Univerzalna deklaracija človekovih pravic in različne meddržavne pogodbe, kljub temu pa so bili do sedaj učinki teh regulacij zelo skromni (*ibid.*, 327). Po njegovem mnenju ZN in medvladne institucije niso uspele zaščititi posameznikov in/ali izvajati učinkovitih sankcij proti državam, ki kršijo človekove pravice. Archibugi (*ibid.*, 328) meni, da je razlog za neuspeh trenutnega sistema med drugim v tem, da je ga primarno obvladujejo medvladni odnosi, rešitev pa vidi v svetovnem državljanstvu.

Če se na kratko posvetimo potencialnim oblikam svetovnega državljanstva, ne moremo mimo Archibugijevih poudarkov, da »k/ozmopolitska demokracija ne namerava nadomestiti nacionalnega državljanstva s svetovnim državljanstvom,« ker bi to vodilo k federalni ureditvi (*ibid.*, 328). Svetovno državljanstvo potemtakem ne bi smelo prevzeti vseh načel državljanstva, kot ga poznamo danes, torej nacionalnega državljanstva, ampak bi moralo biti omejeno na nekaj temeljnih pravic. »To bi pomenilo, da je potrebno identificirati področja, na katerih imajo posamezniki določene

pravice in dolžnosti, v kolikor so ti posamezniki svetovni državljani, poleg njihovih pravic in dolžnosti kot državljanov sekularnih držav« (*ibid.*, 328).

Delanty (2000, 126), ki se kozmopolitskega diskurza loteva skozi postnacionalno prizmo, pojasnjuje, da državljanstvo vključuje štiri komponente: pravice, obveznosti, participacijo in identitete. Danes so te komponente ločene in niso več povezane v koherentni nacionalni okvir, glavni razlog za to pa je globalizacija. To fragmentacijo lahko vidimo tudi kot kompleksno rekonfiguracijo demokratičnega polja, v katerem države ne dominirajo več v diskurzih in politikah državljanstva. »Nacionalno vladovanje obstaja poleg dveh drugih nivojev, nadnacionalnega in transnacionalnega« (*ibid.*, 134). Ta razvoj je najbolj viden v EU, ki je unikatna v tem, da je tako politični kot pravni red vladovanja: »V EU načelo subsidiarnosti, čeprav uporabljeno za legitimacijo odnosov med nacionalnim in transnacionalnim, ponuja politično metaforo za opis povezav med demokratičnim državljanstvom in nivoji vladovanja« (*ibid.*, 135). Tudi Archibugi (2010, 327–328) potrjuje, da je na primeru EU razvidno, da lahko poleg nacionalnega državljanstva obstaja še neka oblika transnacionalnega državljanstva.

Benhabib (2005, 674), v nasprotju z Delantijem in Archibugijem, zagovarja kozmopolitsko federalno ureditev, vendar kljub temu znotraj slednje vidi ne samo možnost ampak celo potrebo po ohranitvi določenih pristojnosti nacionalne države in obstanek nacionalnega državljanstva poleg drugih nivojev državljanstva in vladovanja. Benhabib (*ibid.*, 674) trdi, da med deklaracijami človekovih pravic in suverenimi zahtevami po kontroli svojih meja s strani nacionalnih držav ne obstaja samo tenzija, ampak pogosto celo »popolna kontradikcija«. Kljub temu sam ne zagovarja »konca državnega sistema ali svetovnega državljanstva«, pač pa podpira Kantovo tradicijo »kozmpolitske federacije« (*ibid.*, 674). Trdi, da je treba urediti stanje tako v podnacionalnih kot nadnacionalnih prostorih, ki nastajajo, pri tem pa je potrebno »spoštovati zahteve različnih demokratičnih skupnosti, vključno z njihovimi različnimi kulturnimi, pravnimi in ustavnimi samo-razumevanji, hkrati pa krepiti njihove obveznosti do nastajajočih norm kozmopolitske pravice« (*ibid.*, 674).

Benhabib pravi, da lahko moderen koncept državljanstva analitično razdelimo na tri komponente: »kolektivna identiteta državljanov v okvirih deljenja skupnega jezika, religije, etničnosti, zgodovine in spominov; privilegiji političnega članstva v smislu

dostopa do pravic javne avtonomije; in upravičenost do socialnih pravic in privilegijev« (*ibid.*, 675). Danes pa smo po njegovem mnenju priča ločevanju teh komponent, kot primer pa navaja EU, kjer imajo posamezniki pravice kot državljani EU in ne kot prebivalci posameznih nacionalnih držav. Demokratična suverenost pa temelji na treh regulativnih idealih: »javna avtonomija, kar pomeni, da so ljudje hkrati avtorji in subjekti zakonov; ideal enotnega demosa; in samo-zaprto in avtonomno območje, na katerem vlada demos« (*ibid.*, 675). Tudi pri suverenosti lahko govorimo o ločevanju oz. razčlenitvi navedenih regulativnih idealov. Razčlenitev suverenosti pomeni »pobeg javnih pooblastil iz pristojnosti javne avtonomije državljanov«, razčlenitev državljanstva pa pomeni »razširitev javne avtonomije na tiste, ki je prej niso posedovali« (*ibid.*, 676). Uveljavljanje suverenosti ljudstva v času »krize suverenosti nacionalne države« pomeni »množenje mest državljanstva na podnacionalnih, nacionalnih in nadnacionalnih nivojih«, kar se bo odražalo v različnih oblikah (*ibid.*, 676).

Benhabib (*ibid.*) poudarja, da demokratična legitimacija zahteva, da imajo besedo pri odločanju vsi tisti, ki jih določeno področje zadeva. Avtor (*ibid.*) tako na primer za transnacionalno raven predlaga splošne (svetovne) volitve predstavnikov ljudstva v novo ustanovljeno telo ZN, demokratični deficit, ki bi ga bilo nujno treba premostiti, pa je tudi na področju institucij, kot so MDS, Svetovna banka, G7 in G8 itn. Ob tem Benhabib poudarja, da ta predlog kozmopolitskega federalizma ne nasprotuje nacionalni državi: »Samo znotraj podnacionalnih in transnacionalnih modelov kooperacije, predstavništva in sodelovanja je možno zaščititi fundamentalne vrednote liberalne in republikanske svobode, kar je zasebna in javna avtonomija« (*ibid.*, 676). Nacionalna država ostaja dom modernih državljanov, so pa za moderno dobo nujni tudi drugi nivoji vladovanja in državljanstva.

7.3 Oblikovanje kozmopolitskega državljanstva

Kot osnovo za nastanek svetovnega državljanstva Archibugi (2010, 328) predlaga Splošno deklaracijo človekovih pravic, ki je po njegovem mnenju zelo obsežna in vsebuje širok razpon zahtev, vendar pa ni obvezujoča in trenutno ne obstaja nobena institucija, ki bi ta načela izvrševala oz. sankcionirala njihovo ne-izvrševanje. Da je današnja oblika nacionalnih držav preživeta, se strinja tudi Pogge (2010, 120), ki pravi, da je v »sodobni politični misli in v realnosti ideja avtonomne teritorialne države

vzvišen način politične organizacije«. Trdi, da lahko politični zemljevid našega sveta oblikujejo samo države, saj je »/v/ vertikalni dimenziji suverenost zelo močno koncentrirana na enem samem nivoju« (*ibid.*, 120). Avtor problematizira dejstvo, da »/z/a skoraj vsako osebo in za skoraj vsak delček teritorija obstaja natanko ena vlada z vzvišeno avtoriteto nad in primarno odgovornostjo za to osebo ali teritorij. In vsaka oseba bi naj dolgovala primarno politično pripadnost in vdanost tej vladi z vzvišeno avtoriteto nad njo ali njim« (*ibid.*, 120). Pogge pravi, da z vidika kozmopolitske moralnosti, ki v ospredje daje potrebe in interese *vseh* ljudi, tovrstna koncentracija moči na enem nivoju ni več primerna (*ibid.*).

Archibugi (2010, 328) se zaveda, da so za doseg ciljev kozmopolitskega državljanstva potrebni resursi in institucije. Glede institucij meni, da morajo to biti »telesa, ki predstavljajo neposredno voljo državljanov,« te institucije pa morajo biti paralelne državnim in neodvisne od njih (*ibid.*, 328). Te institucije morajo imeti hkrati tudi zagotovljena omejena finančna sredstva, ki morajo biti prav tako neodvisna od držav članic. Finančna sredstva bi lahko bila, kot pravi Archibugi (*ibid.*), pridobljena z davki. Te institucije bi bile upravičene zahtevati intervencijo držav samo v primeru tveganj zaradi konfliktov.

*Pogodba o državljanstvu, ki jo karakterizirajo osnovne pravice in minimalne dolžnosti, odpre pot globalni zvezi državljanov, ki bi lahko prevzela debelejšje oblike za nekatere skupine oseb v pogojih skrajne potrebe. Skupine oseb, prikrajšane za pravice svojega nacionalnega državljanstva, bi lahko našle zaščito v bolj obsežnem svetovnem državljanstvu, v katerem pristojne institucije izvajajo več administrativnih funkcij, kot je izdaja potnih listov /.../ (*ibid.*, 329).*

Tudi Pogge (2010, 120) ima podobne predloge, po njegovem mnenju bi morala biti »vladna avtoriteta – ali suverenost – široko razpršena v vertikalni dimenziji. Potrebujemo *oboje*, tako centralizacijo kot decentralizacijo – nekakšno drugorazredno decentralizacijo stran od zdaj dominantnega nivoja države«. Tako bi ljudje postali državljani številnih različno velikih političnih enot, ki bi jim seveda sami vladali, pri tem pa ne bi bila nobena politična enota dominantna in s tem ne bi okupirala tradicionalne vloge države. »Njihova politična zaveznitva in zvestoba bi morala biti široko razpršena med temi enotami: soseska, mesto, okrožje, provinca, država, regija,

in svet« (*ibid.*, 120). Po mnenju Poggea bi morali biti ljudje *doma* v vseh enotah in njihova primarna politična identiteta ne bi pripadala samo eni izmed njih (*ibid.*).

Delanty (2000, 53–54) trdi, da sta se državljanstvo in nacionalnost ločila in da »država ni več ekskluzivna referenčna točka suverenosti«, kar je negativna definicija kozmopolitizma, kozmopolitsko državljanstvo v pozitivnem smislu pa se nanaša na nove možnosti za participacijo in pravice tako znotraj kot zunaj države. Delanty (*ibid.*) pravi, da osnovni kriterij za kozmopolitsko državljanstvo ni več rojstvo, kot je pri večini različic nacionalnega državljanstva, pač pa prebivališče. Avtor (*ibid.*, 134–136) kozmopolitsko vladovanje razdeli na tri decentralizirane nivoje: nacionalno, nadnacionalno in transnacionalno, podobno pa postane decentralizirano tudi demokratično državljanstvo: »Ta pristop bo imel prednost sposobnosti usklajevanja različnih komponent državljanstva in različnih dimenzij demokracije z nastajajočo realnostjo multinivojske politike«. Multinivojsko državljanstvo pomeni tudi participacijo na različnih nivojih, neposredna državljanska participacija je na primer bolj primerna za lokalni in regionalni nivo kot pa za nacionalni in transnacionalni.

Za razliko od Poggea (2010) pa Delanty (2000, 135) pravi, da je nacionalno vladovanje znotraj kozmopolitske demokracije še vedno eden najpomembnejših nivojev vladovanja, saj socialna država¹⁴ ostaja med bolj pomembnimi dimenzijami socialnega državljanstva: »Decentralizacija spodbuja demokratično državljanstvo, samo če država še naprej ostaja odgovorna za družbo« (*ibid.*, 135). Ob tem država ni pomembna samo kot socialna država, pač pa kot »institucija znotraj družbe in v mednarodnem redu za zaščito pravic, pa naj bodo državljanske, politične, socialne ali kulturne« (*ibid.*, 135). Transnacionalno vladovanje lahko po Delantyjevem mnenju prevzame politično ali pravno formo, pri čemer so vse oblike transnacionalnega vladovanja (z izjemo EU in ZN) trenutno pravne narave (*ibid.*). »Transnacionalno politično vladovanje, to je kozmopolitska demokracija, posreduje med pravnim kozmopolitizmom na eni in

¹⁴ Znotraj kozmopolitske misli ima socialna država pomembno mesto, zato je potrebno dodati kratko definicijo slednje: Kleinman (2002, 2) pravi, da je socialna država »koncept vladanja, v katerem igra država ključno vlogo pri zaščiti in promociji ekonomske in socialne blaginje državljanov. Bazira na načelih enakosti v priložnostih, pravični razdelitvi premoženja in javni odgovornosti za tiste, ki si sami niso zmožni priskrbeti minimalnih pogojev za dobro življenje.«

nacionalnim ter nadnacionalnim vladovanjem na drugi strani«, postaja pa tudi pomembna domena za akterje socialnih gibanj (*ibid.*, 135). Delanty (*ibid.*) pravi, da je za ta nivo vladovanja najboljša oblika demokratičnega državljanstva kolektivno ali skupinsko državljanstvo.

Tarrow (v Delanty 2000, 135) pravi, da morajo biti družbeni akterji operativni »na vseh ravneh vladovanja, še posebej na nacionalnih ravneh, kjer so še posebej učinkoviti«, ob tem pa se ključni izzivi demokratičnega državljanstva, kot so gospodarsko trajnostna družba, globalna regulacija pravičnosti, migracije, človekove pravice in varnost, najbolj učinkovito rešujejo na transnacionalni ravni. Slednja se torej pomika proti smeri regulativnega vladovanja, kar pa se zdi Delantiju (2000, 135) edino logično, glede na to, da je podoben sistem tudi na ravni EU, ki je »najboljši primer za kozmopolitski politični red, ki ga imamo«. Ob tem pojasnjuje, da regulativno vladovanje ni nekompatibilno z demokracijo, ključni faktor pri tem pa je »civilna družba in kultura državljanstva« (*ibid.*, 135). Delanty poudarja, da je »kozmpolitska civilna družba brez pomena v odsotnosti kozmopolitske javne sfere«, saj brez nje pravne in politične oblike globalne civilne družbe ne bodo vkoreninjene v državljansko dimenzijo skupnosti, ki je potrebna, da bi preprečili homogenizacijske oblike globalizacije (*ibid.*, 135). Ločiti je potrebno med »nadmacionalnimi, nacionalnimi in transnacionalnimi javnimi sferami s spoštovanjem do stopnje kozmopolitacije, ki jo kažejo. Ko te državljanske kozmopolitske javne sfere postanejo očitne, je lahko naslovljeno vprašanje pravnih in političnih oblik kozmopolitske civilne družbe« (*ibid.*, 135).

Kozmopolitsko državljanstvo ne zahteva izkoreninjenja nacionalnega državljanstva, pač pa dopušča različne, prepletajoče se kategorije državljanstva. Dejstvo je, da je ekskluziven koncept teritorialno zamejenega nacionalnega državljanstva zaradi učinkov globalizacije preživet, zato je treba snovati vzporedna državljanstva tudi na drugih nivojih vladovanja.

8 Sinteza

Kozmopolitizem zahteva pomembne spremembe za trenutne sisteme mednarodnega prava, gospodarstva in vladovanja. Gre za korenite spremembe, ki bi pomembno vplivale na države, mednarodni sistem in nenazadnje tudi na posameznike. Brown (2008, 440) zelo na kratko in strnjeno povzema, da te spremembe vključujejo »kombinacije demokratičnih reform na globalni ravni, trdno zavezo globalni pravičnosti, ustrezno ureditev globalnega kapitalizma, trdnejšo zavezanost univerzalnim človekovim pravicam, institucionalne mehanizme, ki spodbujajo medkulturni dialog in vzpostavitev globalnega pravnega sistema, ki direktno odraža kozmopolitska načela individualizma enakosti in univerzalnosti«. Izpostaviti pa moramo še druge zahteve za spremembe: univerzalne zahteve za osnovne potrebe posameznikov, poenotenje moralnih dolžnosti in pravic, mediacijo ter dialog med nacionalnimi tradicijami in kulturami, sprejemanje kulturne raznolikosti, nadzor nad uporabo sile, prenehanje dojemanja državljanstva kot ekskluzivnega članstva v teritorialno zamejeni skupnosti itn. Vse te spremembe bi seveda vplivale tudi na države, ki so hkrati fokus pričujočega dela, v katerem smo skušali dokazati, da je nacionalna država (pred)pogoj za kozmopolitsko demokracijo.

Cilj pričujočega dela je bil analizirati in ovrednotiti različne teorije in izbrane avtorje ter s tem razjasniti, kakšen odnos imajo do nacionalne države znotraj kozmopolitske demokracije. Pri tem smo izhajali iz teze, da je nacionalna država (pred)pogoj za komozpolitsko demokracijo. Znotraj različnih vej kozmopolitske demokracije, pri čemer smo izhajali iz razdelitve Browna in Helda (2010), smo uspeli dokazati, da kar nekaj avtorjev potrjuje našo tezo. Brown (2008, 2011) in Held (2003, 2006, 2010) sta velika zagovornika nacionalne države znotraj kozmopolitske demokracije, saj oba menita, da je potrebno pri snovanju kozmopolitskega vladovanja izhajati iz prakse – torej iz tega, kar trenutno obstaja, iz obstoječega mednarodnega reda, odnosov in razmerij. Da je nacionalna država nujna v kozmopolitski demokraciji, se strinjajo tudi Archibugi (2000, 2010), Eckersley (2007), Tan (2010), Cabrera (2005), Pikalo (2009), Delanty (2000, 2006), Habermas (2003, 2013), McGrew (2003), Turner (2002), Pogge (2010) in drugi.

Razprava o kozmopolitski teoriji je izredno široka, obsežna in kompleksna. Kljub temu da smo se gibali v dokaj ozkem spektru diskurza, ne moremo trditi, da smo uspeli zajeti celotno polje, kar lahko izpostavimo kot pomanjkljivost našega magistrskega dela. Kot drugo pomanjkljivost moramo izpostaviti to, da smo izhajali iz evropo- oz. zahodno-centrističnega pogleda, zato bi bilo zanimivo to debato nadaljevati s stališča drugih kultur, kajti verjamemo, da vrednotni sistem posameznika zelo vpliva na celoten diskurz. Vrednote bi imele verjetno največji vpliv na stališča moralnega in kulturnega kozmopolitizma, kar pa bi se brez dvoma preslikalo tudi na ostale veje teorije. Kljub pomanjkljivostim smo uspeli dokazati, da ima nacionalna država zelo pomembno mesto znotraj kozmopolitske teorije, zato bomo na kratko povzeli naše ugotovitve:

Moralni kozmopolitizem zagovarja enakost in enakovrednost vseh prebivalcev sveta, poudarja pomen zaščite človekovih pravic in globalne pravičnosti. Held (2010) z definiranjem osnovnih kozmopolitskih načel postavlja trdne temelje za izgradnjo kozmopolitske demokracije znotraj moralnih premis, Cabrera (2005) in Archibugi (2000) pa s problematizacijo vestfalskega sistema suverenosti z vidika moralnega kozmopolitizma predlagata korak naprej – demokratično odgovorno distribucijo dobrin, ki bi posameznikom omogočala dostojanstveno življenje in posledično tudi več sodelovanja pri soodločanju na različnih ravneh, pri čemer državni nivo ostaja

ključnega pomena. Vsi trije se strinjajo, da moralni kozmopolitizem ne zahteva konca nacionalne države, pač pa je za izpolnitev njegovih zahtev pomembna redistribucija moči med institucijami na vseh ravneh vladovanja, odprava demokratičnih deficitov znotraj obstoječih institucij in ustanovitev novih institucij, v katerih imajo moč (so)odločanja posamezniki in ne zgolj predstavniki nacionalnih držav, pa naj bodo slednji voljeni ali ne.

V okviru kulturnega kozmopolitizma avtorji raziskujejo in pojasnjujejo, kako bi lahko bili sposobni gojiti občutek globalne pravičnosti v kulturno pluralističnem svetu, hkrati pa zagovarjajo moralne dolžnosti in obveznosti izven okvirov lokalnih oz. nacionalnih obveznosti, osnovanih izključno na vidikih etničnosti, kulture in nacionalnosti. Z identifikacijo skupnih človeških lastnosti, osnovnih potreb in poenotenjem pravic ter dolžnosti želijo kulturni kozmopoliti medirati med različnimi kulturami, nacijami in etničnimi skupinami. Pri tem so izredno pomembne tudi človekove pravice, ki morajo biti univerzalne ne glede na kakršno koli ozadje, iz katerega posameznik prihaja. Kulturni kozmopolitizem ne stremi k eni univerzalni kulturi, pač pa teži h kulturni diverziteti ter njihovemu sobivanju tako znotraj nacionalne države kot na lokalni, regionalni in globalni ravni.

Diskurz pravnega kozmopolitizma se osredotoča na demokratičnost institucij in procesov, pri čemer morajo biti oboji prilegojeni tako, da dosežejo demokratičnost na globalni ravni. V tem delu smo nekoliko podrobneje pogledali predloge prenosa kozmopolitske teorije v prakso s strani dveh prominentnih avtorjev, Archibugija (2010) in Helda (2006a). Prvi zagovarja kozmo-demokratični red, drugi pa multinivojsko kozmopolitsko vladovanje, oba pa se strinjata, da je potrebno pri snovanju kozmopolitskega pravnega reda izhajati iz obstoječih institucij, jih večinoma ohraniti, (če je to smiselno in če lahko znotraj njih odpravimo demokratični deficit), poleg obstoječih pa je potrebno ustanoviti tudi nove institucije, ki bi zapolnile vrzeli na različnih nivojih vladovanja. Tudi tu oba poudarjata, da morajo večjo odločevalsko moč dobiti posamezniki, ki jih določeno vprašanje ali težava posredno ali neposredno zadeva.

Avtorji v okviru političnega kozmopolitizma poudarjajo globalno vladovanje, hkrati pa pozivajo po reformah mednarodnih političnih institucij, da bi bile le-te v skladu s

kozmpolitskimi ideali. Ob tem si avtorji večinoma globalno vladovanje predstavljajo kot niz demokratičnih institucij na različnih nivojih (najpogosteje govorimo o lokalni, nacionalni, regionalni in globalni ravni), ki odgovarjajo posameznikom – državljanom sveta, imajo različne pristojnosti, hkrati pa druga drugi predstavljajo *checks and balances*. Ob tem avtorji, npr. Eckersley (2007), Held (2003 in 2006), Pikalo (2009), Archibugi (2000 in 2010), McGrew (2003), Habermas (2013), Brown (2011) in drugi, menijo, da ima znotraj teh institucij nacionalna država zelo pomembno mesto, saj bi določene pristojnosti najlažje (še naprej) opravljala prav ona. Ker je kozmpolitska demokracija povezana kot celota, omenjeni avtorji tudi v okviru političnega kozmpolitizma predlagajo nadgradnjo že obstoječih institucij, njihovo reformo v smeri večje demokratičnosti in odgovornosti do državljanov, hkrati pa ustanovitev novih institucij, kjer je to potrebno.

Tudi državljanski kozmpolitizem ne zavrača obstoja nacionalnega državljanstva in nacionalne države, pač pa avtorji, kot so Held (2006b), Tan (2010), Turner (2002) in Archibugi (2010), menijo, da lahko obstaja več kategorij državljanstva, kar je edino logično nadaljevanje različnih ravni vladovanja. Globalno državljanstvo ne izključuje možnosti lokalnega, nacionalnega ali regionalnega državljanstva, ker se morajo posamezniki čutiti državljane različnih političnih skupnosti in v njih sodelovati, da bodo izpolnjene kozmpolitske zahteve participacije, soudeležbe in pa ideja, da je potrebno demokracijo vrniti ljudem. Tan (2010) tako na primer trdi, da je nacionalno državljanstvo imaginarna skupnost in je kot taka osnova za socialno pravičnost na nacionalnem nivoju, kar je mogoče prenesti na globalni nivo, in da bi lahko druge oblike oz. nivoje državljanstva gradili na osnovi nacionalnega.

Ob raziskovanju in pisanju magistrskega dela smo večkrat trčili ob dve pomembni vprašanji, s katerima se v sami nalogi sicer nismo ukvarjali, se nam pa zdita izredno pomembni in ju zato želimo izpostaviti na tem mestu: Prvič; so se nacionalne države, ki so v obstoječem sistemu eden izmed dominantnih akterjev, pripravljene odreči svoji vlogi, avtoriteti in suverenosti na račun drugih institucij? Drugič; ali so državljani tako zakoreninjani v sferi nacionalne države, da ne bi bili pripravljene sprejeti drugih oblik državljanstva in vladovanja? Menimo, da sta to zelo relevantni vprašanji, ki sta brez dvoma vredni poglobljene raziskave, vendar se mi z njima tu nismo ukvarjali, saj

presegata okvire, ki smo si jih zadali v nalogi, prav tako tudi cilje in tezo, bi pa bilo zanimivo nadaljevati diskurz tudi v tej smeri.

Izredno pomembno se nam zdi ponovno izpostaviti kritiko, ki jo je podal Brown (2011) – avtorji pogosto ostajajo znotraj premis moralnega kozmopolitizma in gole teorije, sam pa predlaga širjenje institucionalnega diskurza in naslavljanje empiričnih vprašanj v večji meri. To je bistvenega pomena za to, da kozmopolitska demokracija ne bi (po)ostala ena izmed utopičnih teoretskih idej, pač pa bi postala realnost. Druga Brownova (2011) opazka, s katero se izredno strinjamo, pa je ta, da avtorji včasih ne izvirajo iz realnega stanja – iz lokalnih, nacionalnih, regionalnih in globalnih odnosov kakršni so trenutno v praksi, kar dodatno zavira transformacijo kozmopolitske teorije v prakso. V dotičnem delu sicer nismo ocenjevali, koliko so različne zamisli, teorije in predlogi posameznih avtorjev realistični in ali (dovolj) upoštevajo obstoječa empirična dejstva, se nam pa kljub temu zdi to potrebno izpostaviti, še posebej zato, ker izhajamo iz teze, da je nacionalna država (pred)pogoj za kozmopolitsko demokracijo, in menimo, da je prav to eno izmed teh empiričnih dejstev, ki jih je potrebno upoštevati. Menimo, da mora teorija, če želi postati praksa, upoštevati dejstvo, da je nacionalna država trenutno eden izmed ključnih akterjev na vseh ravneh vladovanja in je zato ne gre zanemariti ali nepremišljeno »odpisati«. Prvič zato, ker imajo države vzpostavljeno infrastrukturo, ki lahko ob primernih modifikacijah omogoča oz. pomaga pri uveljavljanju kozmopolitske demokracije v praksi, drugič pa zato, ker smo ljudje, ne glede na to, koliko se naše kulture prepletajo in ne glede na vse ostale dejavnike, še vedno v miselnih okvirih koncepta nacionalne države. Za uspešnost kozmopolitske demokracije niso potrebne samo primerne demokratične institucije, pač pa morajo tudi posamezniki razumeti nove koncepte in ravni vladovanja ter hkrati čutiti, da imajo moč odločanja ter da so člani oz. državljani novih dimenzij politične skupnosti.

9 Literatura

1. Archibugi, Daniele. 2000. Cosmopolitan democracy. *New Left Review* 4: 137–150.
2. --- 2010. The Architecture of Cosmopolitan Democracy. V *The Cosmopolitanism Reader*, ur. Garret Wallace Brown in David Held, 312–333. Cambridge: Polity Press.
3. Barry, Brian. 2010. International Society from a Cosmopolitan Perspective. V *The Cosmopolitanism Reader*, ur. Garret Wallace Brown in David Held, 100–113. Cambridge: Polity Press.
4. Beck, Ulrich. 2006. *Cosmopolitan Vision*. Cambridge: Polity Press.
5. Benhabib, Seyla. 2005. Borders, Boundaries, and Citizenship. *Political Science and Politics* 38 (4): 673–677.
6. Bevir, Mark in Roderick Arthur William Rhodes. 2002. Interpretive theory. V *Theory and methods in political science*, ur. David Marsh in Gerru Stoker, 131–152. London: Palgrave.
7. Bricmont, Jean. 2006. *Humanitarian Imperialism: Using Human Rights to Sell War*. New York : Monthly Review Press.
8. Brown, Garret Wallace in David Held, ur. 2010. *The Cosmopolitanism Reader*. Cambridge: Polity Press.
9. Brown, Garret Wallace. 2008. Moving from cosmopolitan legal theory to legal practice: models of cosmopolitan law. *Legal Studies* 28 (3): 430–451.

10. --- 2011. Bringing the State Back into Cosmopolitanism: The Idea of Responsible Cosmopolitan States. *Political Studies Review* 9: 53–66.
11. Cabrera, Luis. 2005. The Cosmopolitan Imperative: Global Justice through Accountable Integration. *The Journal of Ethics* 9 (1/2): 171–199.
12. Debeljak, Aleš. 2003. *Kozmopolitizem in koncentrični krogi identitet*. Dostopno prek: <http://www.prihodnost-slovenije.si/up-rs/ps.nsf/krf/32761CE488BAA508C1256E940046C557?OpenDocument> (30. junij 2016).
13. Delanty, Gerard. 2000. *Citizenship in a global age. Society, culture, politics*. Buckingham: Open University Press.
14. --- 2006. The cosmopolitan imagination: critical cosmopolitanism and social theory. *The British Journal of Sociology* 57 (1): 25–47.
15. Eckersley, Robyn. 2007. From Cosmopolitan Nationalism to Cosmopolitan Democracy. *Review of International Studies* 33 (7): 675–692.
16. Furlong, Paul, David Marsh. 2002. A Skin not a Sweater: Ontology and Epistemology in Political Science. V *Theory and methods in political science*, ur. David Marsh in Gerru Stoker, 17–41. Hampshire: Palgrave Macmillan.
17. Habermas, Jürgen. 2003. The Postnational Constellation. V *The global transformations reader: an introduction to the globalization debate*, ur. David Held in Anthony McGrew, 542–547. Cambridge: Polity Press.
18. --- 2013. A Political Constitution for the Pluralist World Society? *Journal of Chinese Philosophy* 40:S 226–238.
19. Held, David. 2003. Cosmopolitanism: Taming Globalization. V *The global transformations reader: an introduction to the globalization debate*, ur. David Held in Anthony McGrew, 514–529. Cambridge: Polity Press.
20. --- 2006a. *Models of Democracy. Third edition*. Cambridge: Polity Press.
21. --- 2006b. Reframing Global Governance: Apocalypse Soon or Reform! *New Political Economy* 11 (2): 157–176.
22. --- 2010. Principles of Cosmopolitan Order. V *The Cosmopolitanism Reader*, ur. Garret Wallace Brown in David Held, 229–247. Cambridge: Polity Press.
23. Howarth, David. 2000. *Discourse*. Buckingham: Open University Press.
24. Kleinman, Mark. 2002. *A European welfare state? European union social policy in context*. New York: Palgrave.

25. Kymlicka, Will. 2010. Citizenship in an Era of Globalization. V *The Cosmopolitanism Reader*, ur. Garret Wallace Brown in David Held, 435–443. Cambridge: Polity Press.
26. McGrew, Anthony. 2003. Models of Transnational Democracy. V *The global transformations reader: an introduction to the globalization debate*, ur. David Held in Anthony McGrew, 500–513. Cambridge: Polity Press.
27. Miller, David. 2010. Cosmopolitanism. V *The Cosmopolitanism Reader*, ur. Garret Wallace Brown in David Held, 114–133. Cambridge: Polity Press.
28. Ministrstvo za zunanje zadeve. Dostopno prek: http://www.mzz.gov.si/fileadmin/pageuploads/Mednarodno_pravo/ICC_10_let/Understanding_ICC.pdf (1. september 2016).
29. Nagel, Thomas. 2005. The Problem of Global Justice. *Philosophy & Public Affairs* 33 (2): 113–147.
30. Nussbaum, Martha C. 1994. Patriotism and Cosmopolitanism. *The Boston Review* (1. oktober).
31. Pikalo, Jernej. 2003. *Neoliberalna globalizacija in država*. Ljubljana: Sophia
32. --- 2009. Kozmopolitska teorija: danes, jutri, nikoli več? *Teorija in praksa* 46 (5): 559–576.
33. Pogge, Thomas. 2010. Cosmopolitanism and Sovereignty. V *The Cosmopolitanism Reader*, ur. Garret Wallace Brown in David Held, 114–133. Cambridge: Polity Press.
34. Posner, Eric. 2014. The case against human rights. *The Guardian* (4. december).
35. Služba Vlade Republike Slovenije za razvoj in evropsko kohezijsko politiko. Dostopno prek: http://www.svrk.gov.si/si/delovna_podrocja/evropska_kohezijska_politika/ekp_2014_2020/ (1. julij 2016).
36. Tan, Kok-Chor. 2010. Nationalism and Cosmopolitanism. V *The Cosmopolitanism Reader*, ur. Garret Wallace Brown in David Held, 176–190. Cambridge: Polity Press.
37. Tännsjö, Torbjörn. 2008. *Global Democracy. The Case for a World Government*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
38. Tharoor, Shashi. 1999/2000. Are Human Rights Universal? *World Policy Journal* 16 (4): 1–6.

39. Vidmar Horvat, Ksenija. 2011. Novo državljanstvo, patriotizem in kozmopolitstvo. V *Nov(o) državljan(stvo)*, ur. Cirila Toplak in Žiga Vodovnik, 1–24. Ljubljana: Sophia.
40. Waldron, Jeremy. What is Cosmopolitan? 2000. *The Journal of Political Philosophy* 8 (2): 227–243.